

Proměny starobního důchodu v rámci zákona 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění

Bc. Sandra Wiedermannová

Diplomová práce
2016/2017

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Sandra Wiedermannová**
Osobní číslo: **H14767**
Studijní program: **N7501 Pedagogika**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **prezenční**

Téma práce: **Proměny starobního důchodu v rámci zákona č. 155/1995 Sb.,
o důchodovém pojištění**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti sociální politiky, důchodového pojištění, stárnutí a stáří.
Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.
Realizace kvalitativního výzkumu formou obsahové analýzy.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu a jejich shrnutí.

Rozsah diplomové práce:
Rozsah příloh:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ARNOLDOVÁ, Anna. Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení. 3. Praha: Karolinum, 2007-2011, 2 sv. ISBN 978-80-246-1393-21.

ČESKO. Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění. In Sběrka zákonů ČR, ročník 1995, částka 41. ISSN 1211-1244

DISMAN, Miroslav. Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele. 4., nezměn. vyd. Praha: Karolinum, 2011, 372 s. ISBN 978-80-246-1966-8.

KAHOUN, Vilém. Sociální zabezpečení: vybrané kapitoly. Praha: Triton, 2009, 445 s. ISBN 978-80-7387-346-2.

TOMEŠ, Igor. Obory sociální politiky. Praha: Portál, 2011, 366 s. ISBN 978-80-7367-868-5.

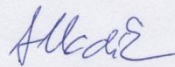
TOMEŠ, Igor. Úvod do teorie a metodologie sociální politiky. Praha: Portál, 2010, 439 s. ISBN 978-80-7367-680-3.

Vedoucí diplomové práce: **PhDr. Helena Skarupská, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd
Datum zadání diplomové práce: **14. listopadu 2016**
Termín odevzdání diplomové práce: **20. dubna 2017**

Ve Zlíně dne 14. listopadu 2016

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně C. B. 2014

..... W. W. W.

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydávajíc zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledků obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užíje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tématem diplomové práce je sociální systém v České republice se zaměřením na oblast důchodového pojištění. Teoretická část obsahuje poznatky z literatury, zákonů a je zde popsán systém sociálního zabezpečení, důchodového pojištění a především starobních důchodů. Problematika důchodového pojištění je v současné době upravena zejména v zákoně č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů. Zákon prošel mnoha úpravami, na které se soustředí druhá část práce. Ta se zabývá vývojem starobních důchodů formou obsahové analýzy legislativních dokumentů od roku 1924 až do současnosti, souvisejících s důchodovým pojištěním a porovnává je s nynější ustanovenou podobou. Účelem práce je tedy analyzovat, objasnit a rozebrat jednotlivá hlediska starobních důchodů a podat tak ucelený přehled změn, které formovaly zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.

Klíčová slova:

Sociální zabezpečení, důchodové pojištění, starobní důchod, důchodová reforma, valorizace důchodů, obsahová analýza

ABSTRACT

The theme of this thesis is the social system in the Czech Republic with a focus on pension insurance. The theoretical part contains findings from the literature, laws and describes the system of social security, pension insurance, in particular pensions. The issue of pension insurance is currently governed mainly by the Act no. 155/1995 Coll., On pension insurance, as amended. The law has undergone many modifications, which focuses the second part. It is engaged in the development of old-age pensions through content analysis of legislative documents from 1924 to the present, related to pensions, and compares them with the present provisions form. The purpose of this work is to analyze, clarify and analyze different aspects of retirement and to submit such a comprehensive overview of the changes that have shaped the Act no. 155/1995 Coll., On pension insurance.

Keywords:

Social security, pension insurance, retirement, pension reform, indexation of pensions

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat PhDr. Heleně Skarupské, Ph.D. za vstřícnost, odborné vedení, trpělivost a cenné rady při zpracování této diplomové práce. Zároveň děkuji celé rodině i přátelům, kteří mě po celou dobu studia podporovali.

Prohlášení

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 SOCIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ V ČR	12
1.1 SYSTÉM PRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ	13
1.2 ZÁKLADNÍ PRINCIPY SOCIÁLNÍ POLITIKY	14
1.3 HISTORICKÝ VÝVOJ SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ.....	15
2 DŮCHODOVÉ POJIŠTĚNÍ V ČR	18
2.1 DRUHY DŮCHODŮ	20
2.2 PROČ JSOU POTŘEBNÉ ZMĚNY V SYSTÉMU DŮCHODOVÉHO POJIŠTĚNÍ	20
2.3 ZMĚNY V DŮCHODOVÉM POJIŠTĚNÍ	22
2.3.1 Ukončené důchodové spoření v ČR (II. Pilíř 2013-2015)	23
2.3.2 Důchodová kalkulačka s přidanou hodnotou	25
2.4 DŮCHODOVÁ KOMISE	26
2.5 VALORIZACE DŮCHODŮ	27
2.5.1 Jednorázový příspěvek důchodci	30
2.6 VÝHODY A NEVÝHODY DŮCHODOVÉHO POJIŠTĚNÍ	31
3 STAROBNÍ DŮCHODY	32
3.1 DŮCHODOVÝ VĚK.....	32
3.2 DOBA POJIŠTĚNÍ NUTNÁ PRO VZNIK NÁROKU	35
3.3 NEDOSTATEČNÁ DOBA POJIŠTĚNÍ A NÁROK NA DŮCHOD	36
3.4 VÝPOČET VÝŠE DŮCHODU	36
3.5 MOŽNOST PŘEDČASNÉHO STAROBNÍHO DŮCHODU	39
3.6 MOŽNOSTI VÝDĚLEČNÉ ČINNOSTI PŘI POBÍRÁNÍ STAROBNÍHO DŮCHODU	41
3.7 NEJČASTĚJŠÍ MÝTY O STAROBNÍCH DŮCHODECH.....	42
II PRAKTICKÁ ČÁST	45
4 METODOLOGIE VÝZKUMU	46
4.1 POPIS VÝZKUMU, CÍLE, OTÁZKY, VÝZKUMNÝ SOUBOR A METODA VÝZKUMU	46
5 ANALÝZA A INTERPRETACE	49
ZÁVĚR	67
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	68
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	72
SEZNAM TABULEK	73
SEZNAM PŘÍLOH	74

ÚVOD

Diplomová práce se zabývá systémem sociálního zabezpečení na území našeho státu, konkrétně důchodovým pojištěním se zaměřením na starobní důchody. Stávající důchodový systém byl u nás zaveden v roce 1995 zákonem o důchodovém pojištění č. 155/1995 Sb. Zákon o důchodovém pojištění nabyt účinnosti dne 1. 1. 1996 a zabývá hmotně právní úpravou, přinesl potřebné prvky jako např. přesnější pravidla pro valorizaci důchodů, definici invalidity, sjednocení podmínek nároků na vdovské a vdovecké důchody nebo pružný důchodový věk. Prodlužuje se také rozhodná období pro zápočet příjmů. Právní úprava financování důchodového pojištění je obsažena v zákoně č. 589/1992 Sb. o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů. Práce se však soustředí na změny, které ovlivňovaly zákon 155/1995 sb., o důchodovém pojištění. Tento zákon vymezuje úvodní ustanovení, jako jsou například druhy důchodů, rozsah působnosti nebo účast na pojištění, kterou dále rozebírá na okruh pojištěných osob a podmínek účasti na pojištění. Zákonem jsou vymezeny také základní pojmy týkající se důchodového pojištění, především doba pojištění, náhradní doby pojištění, výpočtové základy a jiné. Část, která nás zajímala, byla část čtvrtá, tedy druhy jednotlivých důchodů, především hlava první – starobní důchod a jeho podmínky, výše a výplata. Důchodový systém představuje hmotné zabezpečení pojištěnců formou důchodu ve stáří, pracovní neschopnosti z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu či úmrtí uživatele.

Důchodový systém a především starobní důchody jsou v současné době velmi diskutované téma ať už samotnými odborníky, tak i širokou veřejností z důvodu postupného stárnutí populace. Tento stav je způsoben tím, že se rodí méně dětí a lidé se dožívají vyššího věku. Prodlužování průměrného věku a nižší porodnost vede k úbytku ekonomicky aktivních obyvatel, tím i plátců pojistného, ze kterého jsou vypláceny starobní důchody. Jelikož ale vybrané peníze již nestačí na vyplácení důchodů, vzniká schodek, který musí být dotován s jiných výnosů. Řešení tohoto problému je cílem různých změn a reforem důchodového systému, které jsou v této práci popsány a které reagují na aktuální vývoj ve společnosti.

Volba tématu byla z části ovlivněna i vykonávanou praxí, kterou jsem v rámci studia absolvovala na správě sociálního zabezpečení. Téma starobních důchodů je taky velmi často zmiňované v různých masových médiích, lze se s ním tedy setkávat i v běžném životě a týká se, nebo se bude týkat, každého z nás.

Tato práce souvisí se studovaným oborem, jelikož sociální pedagog má možnost se uplatnit v resortu sociálních věcí kde zastává pozici sociálního pracovníka či asistenta. Patří sem orgány vykonávající státní správu, ke kterým se řadí ministerstvo práce a sociálních věcí, krajské úřady, obecní úřady a okresní správy sociálního zabezpečení. Sociální pedagog by také měl mít znalosti a přehled v oblasti sociální politiky státu a orientovat se v systému sociálního zabezpečení.

Práce popisuje systematicky od nejobecnějšího celkový systém sociálního zabezpečení se zaměřením na jednotlivé organizační uspořádání i orgány státní správy, které sociální zabezpečení provádí v ČR. Dále se zabývá jednotlivými částmi zákona 155/1995 sb., o důchodovém pojištění se zaměřením právě na starobní důchody.

Obsahem jsou také důležité informace týkající se nároku na starobní a předčasný starobní důchod, stanovení důchodového věku, dobu pojištění nutnou pro vznik nároku na důchod, postupy při uplatnění nároku na důchod, výpočet důchodu, a možnosti výplaty důchodu. Cílem práce je analýza starobních důchodů včetně právních úprav a vývoje starobního důchodu v rámci české republiky jako dávky důchodového pojištění.

Cílem praktické části diplomové práce je analyzovat právní dokumenty souvisejících se změnami v oblasti starobních důchodů. Jsou to zákony č. 221/1924 Sb., o pojištění pro případ nemoci, invalidity a stáří, zákon č. 148/1925 Sb., o pojištění osob samostatně hospodařících pro případ invalidity a stáří, zákon č. 43/1929 Sb., o státních starobních podporech, zákon č. 99/1948 Sb., o národním pojištění, zákon č. 55/1956 Sb., o sociálním zabezpečení, zákon č. 101/1964 o sociálním zabezpečení, který rušil zákon č. 55/1956 Sb., zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního pojištění, vyhláška 284/1995 Sb., kterou se provádí zákon o důchodovém pojištění a zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.

Poznatky jak z teoretické, tak praktické části jsou shrnuty v závěru práce. K naplnění předmětného cíle patřily především informace z odborné literatury, příslušných právních předpisů, publikace vztahující se k tématu důchodového pojištění, příslušné interní publikace české správy sociálního zabezpečení, které byly poskytnuty v rámci výkonu praxe a internetové zdroje vztahující se k problematice.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SOCIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ V ČR

Pojem sociálního zabezpečení lze chápat jako soubor právních norem, institutů, institucí a vztahů, jejichž účelem je předcházení sociálním rizikům, odstranění nepříznivých následků, které vznikají jedincům v důsledku stanovených sociálních událostí, a vytváří tak příznivé podmínky pro sociální rozvoj člověka. Právem sociálního zabezpečení pak rozumíme souhrn norem, které upravují chování subjektů ve společenských vztazích vznikajících při poskytování hmotného zabezpečení či pomoci jiným osobám takovou pomoc potřebují. Předmětem práva sociálního zabezpečení je chování lidí ve společenských vztazích vznikajících při sociálním zabezpečení a realizaci sociální politiky.

Gregorová (2000, s. 25 – 27) uvádí, že sociální zabezpečení se začalo konstituovat na přelomu 19. a 20. století. Některé prvky se však objevovali již mnohem dříve. Zárodky budoucího uceleného systému se začaly objevovat např. v podpůrných spolcích tovaryšů, kteří měli přispívat na práce neschopné členy těchto spolků. Dále také podpůrné bratrstva horníků či různé pojišťovací spolky nesou znaky dnešního systému sociálního zabezpečení. Moderní organizované pojištění se objevovalo v Německu ve druhé polovině 19. století a je spojeno s politikou kancléře Bismarcka. Tato koncepce byla v té době moderním pojetím a obsahovala prvky, na jejichž základech bylo vytvářeno sociální zabezpečení ve světě. Sociální zabezpečení se považuje za nejdůležitější nástroj sociální politiky.

Arnoldová (2007, s. 96) vyjmenovává orgány sociálního zabezpečení podle zákona č. 114/1988 Sb., a to: ministerstvo práce a sociálních věcí, krajský úřad, obecní úřad obce s rozšířenou působností, pověřený obecní úřad, obecní úřad. Na úseku zabezpečení vykonávají působnost také obce, kraje a krajský úřad kontroluje výkon státní správy v sociálním zabezpečení.

Další podstatnou složkou sociálního zabezpečení je jeho financování. Gregorová (2000, s. 36) píše o dvojitým způsobu. Prvním z nich je financování z veřejných rozpočtů (zejména státní rozpočet), v tomto případě se jedinec, kterému je poskytováno plnění, nepodílí přímo na tvorbě zdrojů, z nichž je dávka poskytována. Druhým způsobem je financování ze zdrojů tvořených z přímých účelově určených plateb stanovených subjektů. V našem systému je takto financováno například zdravotní pojištění, důchody, nemocenská.

1.1 Systém práva sociálního zabezpečení

Členění práva sociálního zabezpečení vychází především z jím upravovaných sociálních událostí, jejich rysů a norem, které je upravují. Hovoříme o třech pilířích, nebo také o třech systémových součástech práva sociálního zabezpečení. Jsou to sociální pojištění, státní sociální podpora a sociální pomoc.

Jak tvrdí Gregorová (2000, s. 38), sociální pojištění řeší situace, na něž se lze připravit formou odkládání finančních prostředků k řešení budoucí situace. Zahrnuje pojištění zdravotní, nemocenské a důchodové. Ze zdravotního pojištění se hradí zejména zdravotní péče poskytovaná pojištěnci. Nemocenské pojištění zahrnuje zajištění ekonomicky aktivního obyvatelstva, které je dočasně z důvodu nemoci, úrazu, ošetřování o člena rodiny nebo karantény vyřazeno z ekonomické aktivity. Dále také zajištění ekonomicky aktivních žen v době těhotenství, porodu, nebo mateřské dovolené. Důchodové pojištění, na něhož se zaměřuje tato práce, bude více rozvedeno v následujících kapitolách. Sociální pojištění je povinný systém uložený státem.

Durdisová (2005, s. 135) představuje státní sociální podporu jako soubor dávek, které se vyplácí ze státního rozpočtu rodinám na úhradu nákladů spojených s narozením, výživou a výchovou dítěte. Oblast státní sociální podpory je upravena zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. Nárok na dávky má pouze osoba, která má trvalý pobyt na území České republiky. O nároku na tuto dávku rozhodují úřady práce na základě písemné žádosti. Státní sociální podpora obsahuje především situace, které jsou považovány za potřebné k řešení. Jedinec, který čerpá z tohoto systému, nemusí být předem účasten nějakého pojistného systému a odkládat finanční prostředky, jako je tomu u sociálního pojištění. Tato podpora bývá zaměřena především na děti, rodiny, sociální prevenci apod. Dávky sociální podpory se dělí na dvě skupiny. Jedny jsou posuzovány v závislosti na příjmu posuzovaných osob, konkrétně sem zahrnujeme přídavek na dítě, sociální příplatek a příspěvek na bydlení. Druhá skupina se poskytuje nezávisle na výši příjmu a jsou to dávky, jako je rodičovský příspěvek, dávky pěstounské péče, porodné a pohřebné.

Prostřednictvím státní sociální podpory se realizuje státní rodinná a populační politika a také politika zaměřená na sociálně slabé skupiny obyvatelstva.

Třetí součást systému sociálního zabezpečení popisuje Gregorová (2000, s. 37 – 41) jako sociální pomoc, která představuje nezbytně nutné minimum v rámci sociálního zabezpečení. Je určena k zabezpečení základních životních potřeb jedinců, kteří se ocitli ve hmotné

nouzi a nemohou svépomocí tuto situaci překonat. Jsou to například osoby, jejichž životní potřeby nejsou jinak zabezpečeny dávkami nemocenského či důchodového pojištění, nebo osoby, které pomoc potřebují vzhledem ke své zvláštní životní situaci.

Systém sociální pomoci definuje Durdisová (2005, s. 156 – 157) jako soubor forem pomoci, od finanční, ústavní až po sociálně-právní ochranu. Cílem je sociální prevence, neboli prevence sociálně patologických jevů, zamezení šíření těchto jevů do dosud nezasažené společnosti a opětovně začlenit osoby, které jsou nositeli tohoto chování, jako je zejména kriminalita, toxikomanie a násilí. Dalším z cílů je také pomáhat překonávat znevýhodnění, které by bránilo této osobě ve výkonu svých práv a nároků. Jedinci by měli být prostřednictvím sociální pomoci motivováni ke znovuzískání suverenity a nezávislosti. Sociální pomoc je založena na sociální solidaritě a je opět financována ze státního rozpočtu.

1.2 Základní principy sociální politiky

Sociální politika musí respektovat základní principy a ideje, které ji vedou a určují. Krebs (2007, s. 30 – 37) píše, že typické jsou pro sociální politiku a nejvíce ji ovlivňují principy spravedlnosti, solidarity, subsidiarity a participace. Princip sociální spravedlnosti spočívá v pravidlech, podle kterých jsou ve společnosti rozdělovány příjmy a bohatství a také životní příležitosti a předpoklady (např. vzdělávat se, uplatnit se na trhu práce atd.) mezi jednotlivé občany, případně sociální skupiny. Je to však pojem relativní a k jeho řešení je třeba přistupovat z řady různých hledisek a přihlížet zejména k charakteru rozmanitých a konkrétních situací. Dalším principem je sociální solidarita. Tato sociální podpora a sounáležitost souvisí především s utvářením a rozdělováním životních podmínek a prostředků jedinců a sociálních skupin v zájmu naplňování ideje sociální spravedlnosti. Závisí především na základě svobodné vůle lidí a jejich ochoty podřídit se zájmům širšího společenství. Třetím principem je subsidiarita. Ten je v moderní společnosti chápán jako spojující odpovědnost a solidaritu. Vychází z přístupu k člověku jako individu s jedinečnými vlastnostmi, vůlí, schopnostmi, vůlí, dispozicemi, které je člověk povinen využívat ku prospěchu a sociálnímu bezpečí svému a svých bližních. Naplňování tohoto principu není paušální a musí být uskutečňován postupnými kroky. Předpokládá výchovu obyvatel k převzetí vlastní zodpovědnosti. Princip participace a jeho naplňování je postupný a dlouhodobější proces, který lze nazvat jako přechod od člověka jako objektu sociální politiky k člověku jako plnohodnotnému, odpovědnému a respektovanému subjektu. Člověk tedy přestává být pasivní příjemce sociální politiky, ale sám se podílí na tvorbě a spolurozhoduje o její realiza-

ci. Tento princip předpokládá, že je občan dobře informován, vzdělán a uvědomuje si svá práva i zodpovědnost. Proto uplatňování tohoto principu závisí na vyspělosti společnosti.

1.3 Historický vývoj sociálního zabezpečení

Prvotní zmínky o snaze zabezpečit občany v tíživé situaci se nachází ve starověku a středověku. Je nutné zdůraznit, že péče byla směřována zejména na oblast zabezpečení válečných invalidů, osiřelých dětí a vdov. Zdravotně postižení byli ponecháváni ve většině případů na okraji společnosti.

Tomeš (2002, s. 39 – 41) popisuje situaci, kdy se monarchie starala o ty poddané, kteří pro ni něco znamenali. Byli to především vojáci a úředníci, kteří byli zabezpečeni, a to včetně sirotků, darováním movitých či nemovitých věcí a později takzvanými zaopatřovacími platy. Samostatně se rozvíjelo hornické bratrstvo. Horničtí pracovníci měli vždy relativně svobodnější postavení. Souviselo to s významem tohoto povolání pro vytváření finančních zdrojů panovníka. Proto byla po celý středověk věnována pozornost právní úpravě tohoto odvětví vydáváním tzv. hornických řádů. Bratrstvo zřizovalo bratrské pokladny a z nich vyplácelo podpory v případě nemoci, invalidity a smrti, tj. vdovské a sirotčí podpory. Důležité byly také středověké řemeslné cechy a jejich podpůrné pokladny. Ty přinesly myšlenku solidarity.

„S rozvojem křesťanství postupně došlo k přeměně etických norem a k respektování morálního imperativu vedoucího k pokoře, lásce a pomoci bližnímu svému, opuštěným, slabým a nemocným i k úctě vůči potřebným.“ (Petrášek, 2007, s. 5)

Převládal názor, že péče o praceneschopné je věcí soukromou a církevní. Církev poskytovaly hlavně almužnu a přístřeší.

Pokrok a vývoj v oblasti sociálního pojištění vidí Galvas a Gregorová (2000, s. 38) společně s průmyslovou revolucí, tedy od konce 18. století. Zde se projevila potřeba organizovaně zabezpečit vrstvy obyvatel při nemoci, stáří, invaliditě a jiných sociálních událostech, které ohrožují zdraví nebo zbavují výdělků za práci. Koncem 18. století bylo také uzákoněno zaopatření státních i veřejných zaměstnanců. Tyto formy pomoci se však týkaly poměrně malého počtu lidí. Byly nedokonalé a neúplné. Po revoluci v roce 1848 docházelo k dalším dílčím úpravám. Do českých zemí došly moderní formy sociálního zabezpečení až koncem 19. století.

Tomeš (2002, s. 41 – 42) tvrdí, že významným vzorem byl pro Rakousko-Uhersko vývoj nemocenského pojištění v Německu, kde tehdejší vláda v čele s kancléřem Bismarckem přistoupila k obecnému dělnickému úrazovému a nemocenskému pojištění. Zákon byl přijat roku 1883. Po projednání říšsko-německých zákonů o nemocenském pojištění podala vláda hraběte Taafeho říšské radě v Rakousku-Uhersku návrhy zákonů (v roce 1883 to byl návrh zákona o úrazovém pojištění dělnickém a v roce 1885 návrh zákona o nemocenském pojištění).

Zákon o nemocenském pojištění nabyl účinnosti až 1. 8. 1889. Úprava nemocenského pojištění zákonem č. 33/1888 říšského zákoníku byla u nás první obecně pojatou a povinnou úpravou zabezpečení v nemoci. V prvních letech samostatné Československé republiky byla dávková soustava zlepšena zákony č. 268/1919 Sb. a č. 684/1920 Sb., neboť nemocenské pojištění bylo rozšířeno na všechny skupiny zaměstnanců pracujících za mzdu. S návrhem na nový zákon, který bude řešit sociální pojištění, přišel poslanec Johanis v říjnu 1920. Pokrokový zákon č. 221/1924 Sb. ze dne 9. října 1924, o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity významnou měrou přispěl k posílení demokratického vývoje v Československu a stal se jednou z nejvýznamnějších sociálních reforem československého zákonodárství mezi dvěma světovými válkami. Od 1. 12. 1945 byly zavedeny přídavky na děti, které se postupně staly důležitou společenskou pomocí rodinám s nezaopatřenými dětmi. Koncepce národního pojištění připravovaná v letech 1945 až 1948 vyústila v zákon č. 99/1948 Sb. o národním pojištění, který zrušil všechny předchozí zákony z této oblasti. Zákonem č. 102/1951 bylo nemocenské pojištění svěřeno do přímé správy Revolučního odborového hnutí (zde zůstalo až do roku 1990). Významným momentem v nemocenském pojištění bylo přebudování dávkové soustavy nemocenského pojištění zákonem č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců, účinným od 1. 1. 1957. Zákon č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců, změnil zejména stanovení výše denního nemocenského, které odstupňoval podle získané doby zaměstnání od 60 do 90 %, přičemž za první tři dny pracovní neschopnosti denní výše nemocenského činila 50 až 70 %. Po oddělení nemocenského a důchodového pojištění provedeného na základě výše zmíněného zákona č. 102/1951 Sb., o přebudování národního pojištění, byl pro provádění důchodového zabezpečení ustaven Státní úřad důchodového zabezpečení (SÚDZ). To se změnilo v roce 1957, kdy se orgánem sociálního zabezpečení a tedy i úřadem, který zajišťoval důchodové zabezpečení, stal Státní úřad sociálního zabezpečení (SÚSZ). V roce 1968 vzniklo na základě zákona č. 53/1968 Sb., o změnách v organizaci a působnosti některých ústředních

orgánů, Ministerstvo práce a sociálních věcí. O dávkách důchodového zabezpečení začala místo Státního úřadu sociálního zabezpečení rozhodovat jeho původně vnitřní organizační jednotka – Správa důchodů v Praze. Z ní v roce 1969 vznikl Úřad důchodového zabezpečení v Praze. Nové společenské a ekonomické podmínky po listopadu 1989 si vyžádaly i změny v oblasti sociálního zabezpečení. Právní rámec změn představuje zákon ČNR č. 210/1990 Sb., o změnách v působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení a o změně zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu. Sloučením Úřadu důchodového zabezpečení v Praze, České správy nemocenského pojištění a Správy nemocenského pojištění Svazu českých a moravských výrobních družstev vznikla nová soustava orgánů státní správy působících v oblasti sociálního zabezpečení – Česká správa sociálního zabezpečení (ČSSZ). Navázala na práci svých předchůdců, převzala archivy a evidenci občanů. ČSSZ má pracoviště ve všech oblastech České republiky. Ústředí sídlí v Praze. Je to moderní úřad, nositel sociálního pojištění, jenž efektivně funguje způsobem, který odpovídá technologiím informační společnosti třetího tisíciletí. (ČSSZ, 2004, s. 25 - 31)

2 DŮCHODOVÉ POJIŠTĚNÍ V ČR

Základní systém důchodového pojištění a veškeré podmínky jako nárok na důchod, způsob stanovení výše a výplaty vymezuje zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, který nabyl účinnosti dne 1. ledna 1996. Tento zákon schválený v roce 1995 zavedl nová zásadní opatření do celého systému.

Důchodové pojištění tvoří spolu s nemocenským pojištěním součást sociálního zabezpečení. Důchodový systém v české republice je založen na povinném základním důchodovém pojištění. Dále na důchodovém spoření dle zákona č. 426/2011 Sb., od roku 2013 a na doplňkovém penzijním spoření podle zákona č. 427/2011 Sb., které nahradilo penzijní připojištění se státním příspěvkem podle zákona č. 42/1994 Sb. Součástí doplňkových systémů jsou i produkty komerčních pojišťoven - životní pojištění. (MPSV,2014)

Gregorová, Galvas (2000, s. 2015-2016) charakterizují systém pojištění jako systém všeobecný, jednotný a povinný. Všeobecný proto, že zahrnuje veškeré obyvatelstvo, které je ekonomicky ať už aktivní, tak i neaktivní a tomuto obyvatelstvu pak poskytuje jistotu, že v případě sociálních událostí bude zajištěno příslušnými dávkami. Jednotný systém nediferencuje jednotlivé skupiny obyvatel, ale je stejný pro všechny, na něž se systém vztahuje. Povinným systémem lze chápat účast oprávněných osob v systému nezávisle na jejich vůli, ale na základě zákonem stanovených skutečností.

Důchodové pojištění je založeno především na zásadě sociální mezigenerační solidarity. Podle Gregorové a Galvase (2000, s. 218) je s ní spojená i metoda financování systému. Systém je financován průběžně, tedy ze zdrojů tvořených ekonomicky aktivním obyvatelstvem, vůči němuž se prozatím neuplatňuje účel důchodového systému. Placením příspěvků na důchodové pojištění jsou zatíženi všichni ekonomicky aktivní obyvatelé, z nichž jsou potom financovány výdaje, tj. vypláceny příslušné dávky poskytované předchozí generaci, která už zdroje pro tyto dávky však nevytváří. S posunem se vždy vytváří další generace, financující důchodový systém.

Arnoldová (2007, s. 157-158) tvrdí, že důchodové zabezpečení bylo do roku 1989 velmi velkorysé, zejména k některým skupinám osob. Na druhé straně byly určité skupiny systémem diskriminovány, jako například osoby samostatně výdělečně činné. Plošné poskytování dávek se tedy stalo problematikou, zejména proto, že tento systém byl financován ze státního rozpočtu. Počátkem 90. let byla v české republice zahájena reforma sociálního systému a cílem bylo vytvořit sociální systém odpovídající potřebám ekonomiky, tedy

podněcovat jednotlivce i skupiny k zodpovědnosti za svou sociální situaci, podněcující jedince k sociální nezávislosti, zejména na státu a respektující mezinárodní konvence.

Byl tedy vytvořen systém, který Durdisová (2005, s. 95) popisuje jako schopný pružně reagovat na demografický a hospodářský vývoj. Na základě legislativních úprav byla změněna konstrukce výpočtů důchodů, valorizace důchodů, změněno posuzování podmínek invalidity, omezen souběh starobního důchodu s příjmem z výdělečné činnosti a zejména postupné zvyšování věku odchodu do důchodu. Tento systém je postaven výlučně na průběžném financování.

Téměř ve všech zemích západní Evropy probíhala nebo probíhá důchodová reforma, kterou charakterizuje Brdek (2002, s. 134) jako širokou škálu různých úprav s různým zaměřením. Faktory, které ovlivňují reformy, jsou většinou demografické změny, sociální hodnoty i úvahy o nákladech systému. Cílem reforem je plnění dvou základních kritérií: adekvátní sociální ochrana občanů ve stáří a stimulace ekonomického růstu. Při obecném pohledu užívají země EU a také ostatní ekonomicky vyspělé země variantu třípilířového systému. Prvním pilířem se rozumí garantovaná penze prostřednictvím mezigenerační solidarity, druhým pilířem jsou obvykle aktivity zaměstnavatelských subjektů směřující k poskytování dávek a třetí pilíř závisí na soukromé aktivitě občanů, jako je například životní pojištění či spoření.

Arnoldová (2007, s. 106) uvádí, že k provádění důchodového pojištění jsou vedeny registry pojištěnců. Slouží k plnění úkolů ČSSZ. V rámci sociálního zabezpečení se rozlišují dva registry pojištěnců a to registr osob účastných na důchodovém pojištění a registr pojištěnců a zaměstnavatelů v rámci nemocenského pojištění. Registr obsahuje údaje o osobách účastných na důchodovém pojištění jako např. jméno, datum narození, pohlaví, rodné číslo, občanství, bydliště, vznik a zánik účasti na důchodovém pojištění, druh výdělečné činnosti, informace o zaměstnavateli apod.

Naopak zaměstnavatel podle Arnoldové (2007, s. 109) vede o občanech pro účely důchodového pojištění listy evidenční. Evidenční list se vede pro každého občana za jednotlivý kalendářní rok a pro každý kalendářní rok se vyhotovuje tento list vždy nový. Zaměstnavatel je povinen vyhotovit stejnopisy tohoto evidenčního listu za kalendářní rok a jeden předložit občanovi k podpisu a založit jej do své evidence. Další stejnopis s podpisem je povinen vydat občanovi, který jej předloží příslušnému orgánu sociálního zabezpečení, v jejímž

obvodu je útvar zaměstnavatele a ve kterém je vedena evidence mezd. Je možnost jej zasílat i elektronicky formou datové zprávy, prostřednictvím elektronické podatelny.

2.1 Druhy důchodů

V rámci zákona 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění § 4, rozlišujeme sociální situace, které jsou zabezpečeny dlouhodobými dávkami. Jsou to situace stáří, invalidita a ovdovění či osiření. Dávky jsou po té odvozeny od výdělečné činnosti účastníka důchodového pojištění. Dle zákona o důchodovém pojištění rozlišujeme dávky na starobní důchod, invalidní, vdovský a sirotčí. Tato soustava je povinná pro všechny osoby výdělečně činné na území České republiky. Požadavek povinné účasti je formou, jak zabránit chudobě na našem území a je principem občanské solidarity. (ČESKO, 1995)

Starobní důchod bude rozpracován v kapitole číslo 3, jelikož je stěžejním pro tuto práci. Invalidní důchody rozlišuje Durdisová (2005, s. 98) na plné a částečné. Tato invalidita se rozeznává podle míry postižení. Invalidní důchod je dávka důchodového pojištění určená občanovi, který není schopen soustavné výdělečné činnosti z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu. Dlouhodobě nepříznivý stav je takový, který trvá déle než 1 rok.

Na **vdovský nebo vdovecký** důchod dle Arnoldové (2007, s. 189) má nárok osoba po manželce či manželovi, který byl požívatelem starobního či invalidního důchodu, nebo splnil ke dni smrti podmínku potřebné doby pojištění na invalidní či starobní důchod, nebo zemřel následkem pracovního úrazu.

Po uplynutí roku ode dne smrti nárok na důchod zaniká. Jsou zde však i podmínky, při kterých důchod nadále trvá, které nalezneme v zákoně 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, § 50.

Nárok na **sirotčí důchod** má dle Arnoldové (2007, s. 190) nezaopatřené dítě v případě, že zemřel rodič či osvojitel tohoto dítěte, jestliže byly rodiče poživateli starobního, invalidního důchodu, nebo ke dni smrti splnily podmínku doby pojištění pro starobní, invalidní důchod, nebo zemřeli následkem pracovního úrazu.

2.2 Proč jsou potřebné změny v systému důchodového pojištění

Je několik faktorů, které ovlivňují, nebo mohou do budoucna ovlivňovat důchodový systém. Jak popisuje Tomeš (2015, s. 143), je jedním z nich je délka života obyvatel, která se stále prodlužuje a zřejmě bude prodlužovat i nadále, takže se důchodu bude dožívat stále

více lidí. S prodlužováním doby studia a přípravy na budoucí povolání se bude zkracovat i doba ekonomicky aktivní činnosti. Stárnutí obyvatelstva je tedy soubor zásadních změn v životním cyklu člověka. Jakékoliv důchodové reformy tedy musí vzít v úvahu to, že má – li evropská společnost přežít v ekonomicky globalizovaném světě, má jedinou šanci tak, že se nevzdá dosažené kvality života. To znamená, že lidé vystřídají fyzickou práci za duševní a budou se na výkon zaměstnání déle a také více připravovat, tím pádem se prodlužuje délka vzdělávání a zvyšuje se ekonomická zátěž státu i rodiny. Součástí procesu stárnutí obyvatel je také růst nákladů na vzdělání v evropských podmínkách, jelikož stárnou nově příchozí na trh práce.

Roli hraje také odstraňování diskriminace žen a jejich ekonomická rovnoprávnost s muži. Tomeš (2015, s. 145) tvrdí, že je ohrožena tradiční koncepce rodiny a demograficky se tato skutečnost projevuje v poklesu sňatečnosti, zvýšením rozvodovosti, poklesu porodnosti, odkladu narození prvního dítěte a s tím související růst průměrného věku žen při narození prvního dítěte. Tyto změny jsou projevem „modernizace“ a to akceleruje proces stárnutí obyvatelstva, jelikož tyto jevy spolu souvisejí a vzájemně se podmiňují. Dalším z faktorů je saldo v porodnosti, které se vyplňuje migrací. Lidé ze zemí méně bohatých a přelidněných se vždy stěhovali za lepšími podmínkami a vyplňovali uvolňovaná místa v bohatší Evropě.

Další důležitou sociální souvislost popisuje Přib (2008, s. 98). Se stárnutím obyvatel se mění formáty ekonomických činností. Doby celoživotních kariér v zaměstnání u jednoho zaměstnavatele již nejsou tak obvyklé. V dnešní době je častější střídání různých zaměstnání, prokládané nezaměstnaností. Roste také podíl ekonomických činností mimo pracovní poměr. Důsledkem těchto změn v zaměstnání je zhoršený přístup k ekonomickým zdrojům u obyvatel vyššího věku.

Podle Tomeše (2015, s. 147) také s důchodovým věkem roste počet zdravotně postižených geometrickým tempem. Nicméně tempo růstu je nižší než tempo přibývání starodůchodců. Přibývá však nevyléčitelně nemocných lidí, kteří jsou dlouhodobě hospitalizováni ve zdravotnických zařízeních, a stát není připraven systémově řešit tento problém. V ČR jsou tato zařízení především zdravotnická a sociální práce je v nich jen podpůrná. Míra nezaměstnanosti také koreluje s věkem, pohlavím a vzděláním. Starší osoby mají rostoucí problémy se setrváním v zaměstnání a mladí potřebují déle a více šancí aby získali zkušenost a své „místo na trhu“. Tyto problémy jsou také prohlubovány nedokonalým stávajícím důchodovým systémem. V povinných veřejnoprávních soustavách dříve platilo, že starobní důcho-

dy se vyplácely po skutečném odchodu do důchodu, tedy po té, co pojištěnec prokazatelně ztratil příjem z dosavadního zaměstnání. Komunisté u nás však povolili plný souběh důchodu a příjmu ze zaměstnání, bez jakéhokoliv omezení. Tato praxe se po převratu v roce 1989 nezměnila a na trhu práce se tak důchodci stali pro zaměstnavatele atraktivní pracovní silou zejména pro podpůrné práce, protože jsou ochotni pracovat za nižší mzdu z důvodu pobírání příjmu ze starobního důchodu. Toto pravidlo „mzdy a důchodu“ však velmi prodražuje veřejnoprávní důchodový systém.

Tisková zpráva ČSSZ (2016) uvádí, že průměrný důchod, který v září 2016 vyplácela, činil 11 441 korun, což je o 107 korun více než v roce 2015. Celkem bylo v ČR vyplaceno téměř 2,4 milionu starobních důchodů, což je zhruba o 18 500 více než ke stejnému datu loňského roku. Bezmála 600 tisíc z nich tvořili předčasné důchody. Celkový počet důchodů v České republice byl letos k uvedenému datu 2 880 677, což je o 19 864 více než loni. Jde o číslo, které zahrnuje občany pobírající alespoň jeden z druhů důchodů vyplácených ČSSZ. Do této kategorie tedy patří starobní důchody včetně těch, kteří zároveň pobírají i pozůstalostní důchod (2 389 270), invalidní důchodci včetně těch, kteří k invalidnímu důchodu pobírají důchod pozůstalostní (427 431), nebo jen pozůstalostní důchodci (63 976). Stále platí, že muži – starobní důchodci – pobírají v průměru vyšší důchody než ženy – důchodkyně. Ve třetím čtvrtletí to bylo 12 643 Kč měsíčně, což je o 2 260 Korun více než ženy (10 383 Kč). Z toho vyplývá, že počet starobních důchodců a tudíž i výše vyplácené částky neustále rok od roku stoupá.

2.3 Změny v důchodovém pojištění

Dnes nám již přijde jako samozřejmost pobírat důchod. V minulosti tomu však bylo jinak. O staré a nemocné se starala rodina či komunita, charitativní péči poskytovaly církve. Na druhou stranu již v 18. století bylo možné dostávat penzi.

Provazníková, Urbánková (2004, s. 3 – 25) popsali vývoj důchodového pojištění ve zprávě k výročí 80 let ČSSZ. V době Rakousko-Uherska přinesla průmyslová revoluce potřebu zabezpečit obyvatelstvo ve stáří, nemoci a invaliditě. Konec 19. století přinesl uzákoněno penzijní „zapotření“ státních a později i dalších skupin zaměstnanců. Nárok na státní podporu vdovám a sirotkům po zaměstnancích a právo na penzi státním zaměstnancům po minimálně 10 letech spolehlivé služby přinesly tzv. penzijní normály Marie Terezie. Za zakladatele průběžného penzijního systému byl považován kancléř Otto von Bismarck, který v roce 1881 zavedl systém pojištění pro případ nemoci, pracovního úrazu, invalidity

a stáří, zahrnující široké vrstvy obyvatel, což v této době byla převratná myšlenka. Všichni, kteří pracovali, odváděli příspěvky, což jim mělo zajistit nárok na dávky a důchody – vázané na dobu pojištění a výdělek) Tento model se stal inspirací pro mnoho dalších zemí a položil základy pro současný systém sociálního pojištění. Dalším přelomovým zákonem byl zákon o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří, který byl v Československu přijat v říjnu 1924 na návrh poslance Václava Johanise. Jednalo se o velmi pokrokový předpis, který upravoval starobní a invalidní pojištění. Celou oblast sociálního pojištění spravovala Ústřední sociální pojišťovna. Pojištěnec dostal svůj pojišťovací průkaz i evidenční číslo. Pojistné se vyměřovalo dle výše týdenní mzdy, které byly rozděleny do tříd. Každá z deseti tříd měla stanovenou výši pojistného a lidé ve stejné třídě platili jednotné pojistné a pobírali jednotnou částku důchodu či nemocenské. Polovinu příspěvku platil pojištěnec, polovinu zaměstnavatel. Zaměstnavatele bylo možné potrestat za neplacení pojistného. Z pojištění se poskytovaly starobní, invalidní, vdovské a sirotčí důchody. Nárok na starobní důchod vznikl v 65 letech a musela být splněna doba 150 příspěvkových týdnů pojištění. Místo důchodu bylo také možno poskytnout důchodcům věcná plnění a to bezplatné zaopatření v útulcích pro invalidní a staré osoby. Zákon obsahoval i ustanovení, že notoričtí pijáci mohou být i proti své vůli na místo důchodu umístěni v ústavu pro ně vhodném.

Po roce 1948, jak uvádí Provazníková, Urbánková (2004, s. 22 – 23), důchodové zabezpečení zajišťoval Státní úřad důchodového zabezpečení (SÚZD), později Úřad důchodového zabezpečení (ÚDZ). Z toho pak vznikla v roce 1990 Česká správa sociálního zabezpečení (ČSSZ), tedy úřad, v jehož působnosti je důchodové pojištění dodnes. Je to úřad, který spravuje záležitostí více jak 8,5 milionu pojištěnců, vybírá pojistné na sociální zabezpečení, vyplácí důchody i dávky nemocenského pojištění. V minulosti budova ČSSZ (Ústřední sociální pojišťovna) v Praze připomínala strojový archiv. Strojová kartotéka již tehdy soustřeďovala dokumentaci pojištěnců a archivační funkci plní dosud. Kartotéku zkonstruoval Ferdinand Ludwig a vyrobila ji továrna na obráběcí stroje Podhájský v pražské Hostivaři. Je umístěna ve dvou patrech funkcionalistické budovy navržené architekty Františkem Albertem Librou a Jiřím Kanem.

2.3.1 Ukončené důchodové spoření v ČR (II. Pilíř 2013-2015)

Jak uvádí Vopátek v měsíčníku ČSSZ Národní pojištění (2016, s. 17) je základem důchodové reformy, která byla spuštěna 1. 1. 2013, tzv. II. pilíř, tedy důchodové spoření uprave-

né zákonem č. 426/2011 Sb. Právní předpis nenabyl ještě své plné účinnosti a byl již novelizován zákonem č. 399/2012 Sb. Zákon nabyl dalších změn zákonem č. 241/2013 Sb. Klíčové změny přinesla také novela č. 163/2015. Nakonec byl zákon o důchodovém spoření zrušen zákonem č. 376/2015 Sb., a na toto zrušení navazuje zákon č. 377/2015 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o ukončení důchodového spoření. Základ důchodové reformy v podobě důchodového spoření spočíval v tzv. částečném dobrovolném vyvázání se z povinného průběžného důchodového systému, které spočívalo v možnosti přeměrování třech procentních bodů z průběžného systému I. pilíře do důchodového spoření II. pilíře za podmínky, že účastník přidá další 2 procenta ze svého. Toto dobrovolné vyvázání znamená současně budoucí krácení důchodové dávky z průběžného systému, a to tak, že jeden rok doby účasti v důchodovém spoření se při výpočtu důchodové dávky z průběžného systému hodnotí 1,2 % místo 1,5 %. Znamená to, že procentní výměra důchodu za dobu účasti v důchodovém spoření a současně v důchodovém pojištění dle zákona č. 155/1995 Sb. se snižuje o 0,3 % za každý rok.

Vopátek (2016, s. 18) dále uvádí, že do důchodového spoření mohli účastníci vstupovat od ledna 2013. Počet účastníků nepřekročil 90000. Zaměstnavatelé za své zaměstnance přestávají spořit od 1. 1. 2016. Tedy poslední převod z důchodového pojištění a hrubé mzdy na účet penzijní společnosti proběhl naposledy v lednu 2016 za prosinec 2015. Účastník důchodového spoření má nárok na vyplacení finančních prostředků (včetně i případného zhodnocení, kterého penzijní společnost dosáhla) formou převedení na bankovní účet, vyplacením poštovní poukázky, nebo převedením na jeho doplňkové penzijní spoření nebo penzijní připojištění se státním příspěvkem. Zvolený způsob vyplacení musel účastník sdělit do 30. září 2016 své penzijní společnosti, která mezi tím do 31. března 2016 zaslala účastníkovi oznámení o postupu při ukončení důchodového spoření. Výplata prostředků jednotlivým účastníkům probíhala ode dne 15. října 2016 do 31. prosince 2016. Vstup do důchodového spoření může účastník nyní přehodnotit. Má dvě možnosti. První z nich je, že za dobu své účasti na důchodovém spoření v období před rokem 2016 doplatí pojistné na důchodové pojištění (tj. do I. pilíře). V tomto případě musí do 30. června 2017 požádat OSSZ, v jejímž územním obvodu má trvalý pobyt, o sdělení přesné výše tohoto doplatku. Účastník žádá prostřednictvím tiskopisu ČSSZ. K žádostem podaným po uplynutí uvedené lhůty se nebude přihlížet. OSSZ do 90 dnů ode dne obdržení žádosti účastníka písemně sdělí přesnou výši doplatku na pojistném na důchodovém pojištění, lhůtu a způsob jeho zaplacení. Pojistné lze doplatit pouze za celou dobu účasti na důchodové spoření před

rokem 2016. Výše doplatku bude možné uhradit nejpozději do 29. prosince 2017 a bude se platit na účet určený okresní správou sociálního zabezpečení. Tímto doplacením důchodového pojištění (I. pilíř) bude účastníkovi zachována procentní výměra důchodu, který bude vyplácen v rámci státního důchodu a současně tak na žadatele o důchodovou dávku bude v takovémto případě nahlíženo, jako kdyby nebyl účastníkem důchodového spoření, jeho procentní výměra nebude snížena o 0,3 % za každý celý rok a bude hodnocen plně, tj. 1,5 %. Druhým řešením je vedle vyplacení a použití k jinému účelu převedení finančních prostředků z důchodového spoření do tzv. III. pilíře do systému penzijního připojištění se státním příspěvkem. Motivace k převedení do uvedeného pilíře spočívá v možnosti získat na tyto prostředky státní příspěvek (až 230 Kč měsíčně) a současně, pokud účastník spoří více než 1000 Kč měsíčně, získání možnosti daňové úspory. Tato možnost nabízí také řešení těm, kteří uvažují o takzvaném předdůchodu, jehož podmínky přiznání jsou vázány na výši úspor ve III. pilíři.

I přes to, že bylo toto spoření po třech letech zrušeno, zanechalo v důchodovém systému svou stopu, neboť v žádosti přiznání starobního důchodu bude každý občan povinen uvádět, zda byl nebo nebyl v období 2013 – 2015 účasten důchodového spoření. Podle toho se mu bude počítat důchodová dávka.

2.3.2 Důchodová kalkulačka s přidanou hodnotou

Od listopadu 2016 mohou budoucí důchodci, klienti ČSSZ, využívat novou službu portálu ČSSZ online rozšířenou důchodovou kalkulačku pro vlastníky datových schránek.

Podle ústředního ředitele ČSSZ Jiřího Biskupa (2016, s. 3) spočívá její novost v tom, že automaticky načte údaje evidované v ČSSZ na tzv. důchodovém kontě klienta. Zájemce o výpočet orientační výše svého budoucího starobního důchodu jen párkrát klikne a dozví se výsledek. Důchodová kalkulačka je přístupná na ePortálu pod službou „informativní výpočet starobního důchodu“ všem vlastníkům datových schránek. Kdo nemá zřízenou datovou schránku, může nadále využívat důchodovou kalkulačku na webu ČSSZ s tím rozdílem, že si do ní údaje z přehledu dob důchodového pojištění nebo informativního osobního listu důchodového pojištění přepíše ručně. Oba dva nástroje pro získání informace o orientační výši starobního důchodu mají stejný algoritmus výpočtu. Informativní výši lze rovněž zjistit prostřednictvím odborného klientského centra na pražském ústředí ČSSZ. V případě výpočtu důchodů do budoucna nabízí kalkulačka možnost určení jeho výše pomocí kvalifikovaného odhadu vývoje průměrné měsíční mzdy zaměstnance v národním hospodářství,

tzv. predikcí. Pro výši důchodu odhadovanou až na pět let dopředu se zobrazí tři varianty predikce (minimalistická, střední, optimistická) pro které jsou nastaveny příslušné hodnoty očekávaného vývoje. Případně může klient sám provést výpočet do budoucna na základě vlastního odhadu vývoje průměrné měsíční mzdy zaměstnance.

Kalkulačka však neumožňuje provést informativní výpočet u důchodů jako je například tzv. hornický důchod, invalidní důchod, pozůstalostní důchod. Je to z důvodu specifičnosti vzorce každého z tohoto druhů důchodu.

2.4 Důchodová komise

Na podzim roku 2004 umožnila vláda ČR vznik Výkonného týmu – tzv. Bezděkovy komise (vedoucím Výkonného týmu byl Vladimír Bezděk), jehož úkolem bylo připravit odborné materiály týkající se důchodového systému. V lednu 2010 byl ministry financí a práce a sociálních věcí založen poradní expertní výbor (PES), jenž navázal na tzv. Bezděkovu komisi, která ukončila svou činnost v roce 2005, a v jehož čele stanul opět Vladimír Bezděk. Úkolem tohoto výboru byla aktualizace projekce státního důchodového pilíře a formulace doporučení úprav českého penzijního systému. V květnu 2014 se poprvé sešla nová důchodová komise, ve které zasedli zástupci parlamentních stran a experti. Důchodová komise vznikla na základě koaliční smlouvy a programového prohlášení vlády České republiky pod záštitou ministryně práce a sociálních věcí Michaely Marksové a ministra financí Andreje Babiše. Úkolem komise je hodnotit stav a vývojové trendy českého důchodového systému z pohledu demografického, sociologického i ekonomického. Připravuje návrhy na důchodové reformy, které stabilizují důchodový systém v dlouhodobé perspektivě. Předsedou Odborné komise pro důchodovou reformu je Martin Potůček, profesor veřejné a sociální politiky na Institutu sociologických studií a vedoucí Centra pro sociální a ekonomické strategie na Fakultě sociálních studií věd Univerzity Karlovy v Praze. Členy komise se stali odborníci výše zmíněných oborů, představitelé občanských a profesních sdružení, asociací, zástupci koaličních i opozičních stran zastoupených v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky. Jednání se účastní i zástupci ministerstva práce a sociálních věcí i ministerstva financí. Mezi spolupracující instituce patří například občanské sdružení Rada seniorů České republiky, Národní centrum pro rodinu, Českomoravská konfederace odborových svazů, Konfederace zaměstnavatelských a podnikatelských svazů České republiky, Centrum pro sociální a ekonomické strategie pod Univerzitou Karlovou aj. Odborná komise promýšlí takové změny, které povedou k přiměřeným a důstojným důchodům, posílí prin-

cip zásluhovosti a narovnájí transfery mezi rodinou a společností. (Důchodová komise, 2014)

Průběžná zpráva (2014) uvádí, že komise se dělí na 3 základní týmy. První tým se zabývá ukončením II. pilíře a nastavením parametrů III. pilíře. Vedoucím prvního týmu je Vít Samek, který se s důchodovou problematikou setkává během svého působení ve státní správě, soukromém sektoru, i v odborech. Druhý pracovní tým se zabývá věkem odchodu do důchodu a valorizací. Vedoucí, Tomáš Kučera, se specializuje na problematiku tvorby demografických prognóz. Od roku 2000 působí také jako expert Populačního fondu OSN. Třetí pracovní tým se zabývá kompletní systémovou analýzou, zásluhovostí a transfery. Vedoucím je Otakar Hampl, který se dlouhodobě zabývá systémovými přístupy v ekonomii. V posledních letech se zaměřuje především na ekonomii rodiny, reprodukci lidského kapitálu a demografické zadlužování v kontextu konkrétních prvků rodinných politik a důchodových systémů.

Oblasti činností důchodové komise (2014):

- mechanismus pravidelného hodnocení nastavení důchodového věku
- valorizační mechanismus
- způsob ukončení systému důchodového spoření (II. pilíř)
- nastavení parametrů důchodového systému bez negativního dopadu na životní úroveň důchodců
- změny parametrů doplňkových důchodových systémů s cílem motivace k vytváření dlouhodobých úspor na stáří
- transfery mezi občany, rodinami, státem, které zajistí vyvážené postavení všech domácností

2.5 Valorizace důchodů

O návrhu na valorizaci důchodů se debatovalo jak v odborné, tak laické veřejnosti. Bylo poukazováno na skutečnost, že tento nástroj bude moci být zneužíván, resp. používán ke „kupování si hlasů voličů“, že nejde o systémové řešení, někteří pak tento návrh přivítali jako flexibilní možnost, jak reagovat na vývoj ekonomické situace. Obecné principy zvyšování důchodů jsou upraveny v ustanovení paragrafu 67 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění. Vztahují se na všechny přiznané a vyplácené důchody do účinnosti právního předpisu o zvýšení částky důchodu. Záměrem je snaha o přiblížení jejich reálné

hodnoty ekonomickému vývoji a také o vyrovnání úrovně dříve přiznaných a „nových“ důchodů.

Valorizační mechanismus a jeho vývoj popisuje Jakešová, Urbánková (2016, s. 7-11). Důchody lze zvyšovat v pravidelných a mimořádných termínech. Zvýšit lze jak základní (pouze v pravidelném termínu), tak i procentní výměru důchodu. Do roku 2011 zvyšovaly důchody vládní nařízení. Zákonem č. 220/2011 Sb. byla vláda o tuto kompetenci připravena a valorizace je vyhlášována Ministerstvem práce a sociálních věcí České republiky.

Valorizační proces prošel mnoha změnami. Do roku 2007 byl nastaven odlišný způsob valorizace důchodů, a to podle data jeho přiznání – pro důchody přiznané před a po 31. prosinci 1995.

Valorizace do roku 2002

Před nabytím účinnosti zákona 155/1995 Sb., (tj. před 1. lednem 1996) byly důchody zvyšovány vždy na základě zvláštního zákona. Zákon o důchodovém pojištění stanovil minimum, o které se důchody musí zvýšit a vláda byla zmocněna k jejich zvýšení, a to bez omezení. Do roku 1998 byla vláda povinna provést valorizaci vždy, pokud index spotřebitelských cen vzrostl od posledního zvýšení důchodu alespoň o 5%, a dále se přihlíželo i k růstu reálné mzdy za poslední dva roky. Výpočet růstu cen se provádí z indexů spotřebitelských cen (životních nákladů) za domácnosti celkem zjištěných Českým statistickým úřadem. V kladném případě se důchody valorizovaly alespoň o třetinu tohoto růstu. Od roku 1998 se důchody zvyšovaly tak, že povinné minimum zvýšení činilo 70% růstu cen a zohledňovala se nadále třetina růstu reálných mezd.

Valorizace v letech 2003 – 2012

Zákonem č. 264/2002 Sb., kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb., byl s účinností od 1. ledna 2003 zaveden pravidelný termín valorizací. Dále byl zaveden i mimořádný termín, pokud by růst cen dosáhl 10%. Zvýšení důchodů se stanovilo tak, aby u průměrného starobního důchodu činilo částku odpovídající nejméně 100% růstu cen a dále též částku odpovídající nejméně jedné třetině reálné mzdy.

Valorizace v letech 2012 – 2015

V souvislosti s úsporami ve výdajích státního rozpočtu byla dočasně upravena i pravidla pro valorizaci důchodů zákonem č. 314/2012 Sb., který stanovil, že pro zvýšení vyplácných důchodů v období od 1. ledna 2013 do 31. prosince 2015 se při stanovení růstu cen

použije jen jedna třetina procentního přírůstku indexu spotřebitelských cen. Toto omezení pro určení výše valorizace důchodů bylo zrušeno zákonem č. 183/2014 Sb.

Současná pravidla valorizace

Dle platné právní úpravy se důchody zvyšují v závislosti na růstu indexu spotřebitelských cen a na růstu mezd, a to v pravidelném termínu. Základní výměra se zvyšuje tak, aby činila 9% průměrné mzdy, a procentní výměra se zvýší o tolik, aby u průměrného starobního důchodu úhrn částek zvýšení základní a procentní výměry důchodu odpovídal zvýšení průměrného starobního důchodu, stanoveném ve výši součtu růstu cen a jedné třetiny růstu reálné mzdy. Zachována je i možnost mimořádného zvýšení v případě, že ve stanoveném období dosáhne růst cen alespoň 5%. Současný valorizační systém je tedy automatický, navázaný na statisticky zjištěné údaje a bez možnosti jej ovlivnit rozhodnutím vlády. Vzhledem k tomu, že zvýšení se upravuje podle ekonomických ukazatelů uplynulého období, kdy došlo k malému růstu cen a reálných mezd, zvýšily se důchody od ledna 2016 jen o 40 Kč. (pouze zvýšení základní výměry důchodu) Nízké navýšení pak bylo vykompenzováno finanční výpomocí ve formě jednorázového příspěvku ve výši 1200 Kč podle zákona 381/2015 Sb., o jednorázovém příspěvku důchodci, který je podrobněji projednán v další kapitole.

Očekává se, že pro následující období od roku 2017 bude již vývoj statistických ukazatelů standardnější a podle odhadů by se valorizace mohla pohybovat v rozmezí asi 200-300 Kč. Při setrvání nízké cenové inflace může být nižší, neboť dynamika mezd se promítá jednou třetinou. Opakování nízké inflace a nízkého mzdového růstu pak nelze v budoucnu vyloučit. V případě nízkého růstu průměrné mzdy (která určuje růst základní výměry důchodu) a nízké inflace (která určuje rozhodující měrou celkové zvýšení důchodu) dochází k tomu, že je pro poživatele nízkých důchodů jejich životní situace obtížnější.

Navrhovaná změna valorizačního mechanismu

Při zvažování postupů zmírnění dopadů nízkého zvýšení důchodů byla navržena varianta, kdy by vládě byla zákonem dána možnost rozhodnout, v rámci určených limitů, o valorizaci vyšší než podle valorizačních pravidel. Projednaný návrh zákona by umožnil vládě, aby mohla zvýšit procentní výměry důchodu, pokud by zvýšení dle valorizačních pravidel nedosáhlo průměrného starobního důchodu 1,7% jeho výše. Nejvíce však tak, aby u průměrného starobního důchodu úhrn částky zvýšení základní výměry důchodu a částky zvýšení

procentní výměry důchodu činil 1,7% jeho výše. Dle nových valorizačních pravidel by měly být zvýšeny důchody již od ledna 2017.

2.5.1 Jednorázový příspěvek důchodci

Jednorázový příspěvek projednává zákon č. 381/2015 Sb., o jednorázovém příspěvku důchodci. Nejčastější otázky jsou, koho se tento příspěvek týká. Oprávněná osoba je fyzická osoba, která má nárok na výplatu důchodu, důchod byl přiznán z českého důchodového pojištění a tento důchod byl přiznán ode dne, který spadá do období před rokem 2016. Důchodem z českého důchodového pojištění se rozumí některý z důchodů uvedených v § 4 odst. 1 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění. Jedná se tedy o důchody starobní, invalidní i pozůstalostní. Nárok není podmíněn českým občanstvím ani trvalým pobytem v ČR, obdrží ho tedy i lidé, kterým je vyplácen důchod za českou dobu pojištění do ciziny. Výše příspěvku je ve všech případech částka 1200 Kč, bez ohledu na jaký důchod je vyplácen. Má-li však poživatel důchodu nárok na výplatu více důchodů (např. vdovského a starobního), náleží mu příspěvek pouze jednou. Obecné pravidlo poskytnutí příspěvku je takové, že se o příspěvek žádat nemuselo a byl vyplacen orgánem sociálního zabezpečení spolu s únorovou splátkou důchodu. Žádost je však třeba uplatnit, pokud pojištěnci zanikl nárok na výplatu důchodu v měsíci únoru 2016, který je termínem výplaty důchodu. Žádost musí být podána nejpozději do 31. prosince 2016, jinak nárok zanikne. Podáním žádosti se rozumí její sepsání na příslušné OSSZ nebo její doručení na toto místo nejpozději uvedeného data. Podání lze uskutečnit také elektronicky. Písemné rozhodnutí o poskytnutí příspěvku ČSSZ automaticky nevydává. Vydá jej v případě, že o to písemně požádá poživatel důchodu nebo k tomu osoba oprávněná. ČSSZ rozhodnutí o příspěvku vydá vždy, zamítá-li žádost o jeho poskytnutí. Proti rozhodnutí lze podat námitky v souladu s poučením uvedeným v rozhodnutí ČSSZ. Příspěvek je vyplácen způsobem, jakým se vyplácí důchod v rozhodném měsíci, popřípadě důchod vyplácený v nejbližším následujícím termínu. Byl-li příspěvek vyplácen neprávem, má ČSSZ nárok na jeho vrácení, přičemž se postupuje obdobně jako při vymáhání neprávem vyplaceného důchodu. Příspěvek neovlivní nárok na jiné sociální dávky, u nichž se zjišťuje výše příjmu, neboť se k němu nepřihlíží. Příspěvek je také osvobozen od daně z příjmů fyzických osob a nelze jej ani postihnout výkonem rozhodnutí.

2.6 Výhody a nevýhody důchodového pojištění

Jako základní výhodu důchodového pojištění můžeme dle ČSSZ (2016) jmenovat to, že jde o státem spravovaný a garantovaný systém. Dávky jsou tedy povinným výdajem státního rozpočtu a stát je povinen je vyplácet. Avšak parametry pro výpočet těchto dávek mohou být státem, poměrně i významně, kdykoliv upraveny. Tyto změny mohou probíhat velice rychle, tudíž zde hrozí riziko, že i tomu, kdo celý život odváděl vysoké pojistné a těší se na vysoký důchod, může být při dosažení důchodového věku vyměřena nízká částka v poměru k jeho dosavadní životní úrovni. Nelze jasně říci, jak vysoké budou důchody v budoucnu, jelikož důchodové pojištění je velmi úzce navázáno na demografický systém. Jak se postupně prodlužuje průměrný věk dožití a zároveň se snižuje porodnost, dochází k úbytku ekonomicky aktivních obyvatel. Na jednoho důchodce tedy připadá čím dál tím méně výdělečných osob, z jejichž pojistného se průběžně financují důchody.

Výhodou důchodového pojištění je podle ČSSZ (2016) také nezávislost na faktorech, jako je znehodnocení investic, či pokles kapitálových trhů. Výše dávek se odvíjí od nárůstu průměrných mezd a je upravována nařízením vlády, v případě větších úprav v rámci legislativního procesu.

Rytířová (2013, s. 41 – 44) uvádí významný prvek u důchodového pojištění silnou solidaritu, zejména pro osoby s nižšími příjmy. Kvůli redukci dosažených příjmů je náhradový poměr nejvyšší při nízkých příjmech. Znamená to, že čím vyšší příjmy, tím vyšší odvedené pojistné, které se v nárůstu důchodu projevuje pouze velmi omezeně, a lidem s vyššími příjmy jsou dávky vypláceny poměrně nízké. Nevýhodou prvního pilíře je i skutečnost, že odvedené prostředky nejsou součástí dědictví.

3 STAROBNÍ DŮCHODY

Sociální událost vymezující tuto životní situaci popisuje Durdisová (2005, s. 99) a to jako dosažení konkrétní věkové hranice. Ta je stanovena na základě celospolečenského konsensu o tom, že od určitého věku není jedinec schopen práce. Smyslem starobních důchodů je zabezpečit občana při dosažení důchodového věku. V posledních letech se projevuje tendence zvyšování důchodového věku. Podmínkou přiznání starobního důchodu je určený počet let trvání pojištění.

Starobní důchody jsou vypláceny za předpokladu, že jsou splněny tyto podmínky:

- dosažení důchodového věku
- získání potřebné doby pojištění

3.1 Důchodový věk

V zákoně 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění §32 nalezneme specifikaci důchodového věku. U pojištěnců narozených před rokem 1936 činí důchodový věk u mužů 60 let a u žen 57 let pokud nevychovali dítě. Dále také 53 let, pokud vychovali alespoň 5 dětí, 54 let pokud vychovali alespoň 3 nebo 4 děti, 55 let pokud vychovali alespoň 2 děti, 56 let pokud vychovali alespoň 1 dítě.

Příloha zákona 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění uvádí následující tabulku pojištěnců narozených mezi lety 1936 až 1977, která stanovuje důchodový věk takto:

Rok narození	Důchodový věk činí (roků + kalendářních měsíců) u					
	mužů	Žen s počtem vychovaných dětí				
		0	1	2	3-4	5 a více
1936	60+2	57	56	55	54	53
1937	60+4	57	56	55	54	53
1938	60+6	57	56	55	54	53
1939	60+8	57+4	56	55	54	53
1940	60+10	57+8	56+4	55	54	53
1941	61	58	56+8	55+4	54	53

1942	61+2	58+4	57	55+8	54+4	53
1943	61+4	58+8	57+4	56	54+8	53+4
1944	61+6	59	57+8	56+4	55	53+8
1945	61+8	59+4	58	56+8	55+4	54
1946	61+10	59+8	58+4	57	55+8	54+4
1947	62	60	58+8	57+4	56	54+8
1948	62+2	60+4	59	57+8	56+4	55
1949	62+4	60+8	59+4	58	56+8	55+4
1950	62+6	61	59+8	58+4	57	55+8
1951	62+8	61+4	60	58+8	57+4	56
1952	62+10	61+8	60+4	59	57+8	56+4
1953	63	62	60+8	59+4	58	56+8
1954	63+2	62+4	61	59+8	58+4	57
1955	63+4	62+8	61+4	60	58+8	57+4
1956	63+6	63+2	61+8	60+4	59	57+8
1957	63+8	63+8	62+2	60+8	59+4	58
1958	63+10	63+10	62+8	61+2	59+8	58+4
1959	64	64	63+2	61+8	60+2	58+8
1960	64+2	64+2	63+8	62+2	60+8	59+2
1961	64+4	64+4	64+2	62+8	61+2	59+8
1962	64+6	64+6	64+6	63+2	61+8	60+2
1963	64+8	64+8	64+8	63+8	62+2	60+8
1964	64+10	64+10	64+10	64+2	62+8	61+2
1965	65	65	65	64+8	63+2	61+8
1966	65+2	65+2	65+2	65+2	63+8	62+2

1967	65+4	65+4	65+4	65+4	64+2	62+8
1968	65+6	65+6	65+6	65+6	64+8	63+2
1969	65+8	65+8	65+8	65+8	65+2	63+8
1970	65+10	65+10	65+10	65+10	65+8	64+2
1971	66	66	66	66	66	64+8
1972	66+2	66+2	66+2	66+2	66+2	65+2
1973	66+4	66+4	66+4	66+4	66+4	65+8
1974	66+6	66+6	66+6	66+6	66+6	66+2
1975	66+8	66+8	66+8	66+8	66+8	66+8
1976	66+10	66+10	66+10	66+10	66+10	66+10
1977	67	67	67	67	67	67

Tabulka 1

U lidí narozených po roce 1977 se podle současné právní úpravy důchodový věk stanoví tak, že se k věku 67 let přičte takový počet kalendářních měsíců, který odpovídá dvounásobku rozdílu mezi rokem narození pojištěnce a rokem 1977.

Podle Rytířové (2013, s. 33) je důchodový věk je postupně prodlužován. Například muži narození před rokem 1936 měli nárok na důchod již ve věku 60 let, mladším osobám je věk nástupu do důchodu odstupňován lety nahoru. Kvůli demografickým změnám se také prodlužuje doba pojištění. Například před rokem 2015 stačilo 25 let, po roce 2018 to bude až 35 let.

Dosáhne – li důchodového věku jedinec v roce 2015, musí mít odpracováno 31 let. **Příklad:** Žena narozená 23. 6. 1955 vychovala 2 děti. Z tabulky vyplývá, že její důchodový věk je 60 let. Toho dosáhne 23. 6. 2015. Aby jí vznikl nárok na starobní důchod, musí získat 31 let důchodového pojištění. Žena pracuje od roku 1973, z toho 10 let pečovala o děti. Celkem je její doba důchodového pojištění 42 let. Ke dni dosažení důchodového věku ženě vznikne nárok na starobní důchod.

Muž narozený 5. 3. 1952 dosáhl důchodového věku 5. 1. 2015, nárok na starobní důchod mu ale nevznikl, protože byl pojištěn pouze 27 let. Po získání chybějící doby 4 roků mu

vznikne nárok na starobní důchod, přestože člověk, který dosáhne důchodového věku v roce 2019, má stanovenou potřebnou dobu pojištění 35 let.

3.2 Doba pojištění nutná pro vznik nároku

Chceme – li zjistit, kolik činí potřebná doba pojištění, je rozhodující rok, v němž pojištěnec dosáhne důchodového věku. To platí i tehdy, pokud by pojištěnci v roce dosažení důchodového věku chyběla potřebná doba pojištění, kterou by získal během následujících let. Nutné doby pojištění nalezneme v zákoně 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění § 29. Před rokem 2010 činila doba pojištění potřebná pro odchod do starobního důchodu 25 let. Po roce 2010 se doba pojištění potřebná pro odchod do starobního důchodu postupně prodlužuje takto:

Dosažení důchodového věku	Potřebná doba pojištění činí:
Před rokem 2010	25 let
V roce 2010	26 let
V roce 2011	27 let
V roce 2012	28 let
V roce 2013	29 let
V roce 2014	30 let
V roce 2015	31 let
V roce 2016	32 let
V roce 2017	33 let
V roce 2018	34 let
Po roce 2018	35 let

Tabulka 2

3.3 Nedostatečná doba pojištění a nárok na důchod

Pokud pojištěnec nezíská dobu pojištění odpovídající rozsahu, bez ohledu na to, zda je muž či žena, má dle ČSSZ (2016) nárok na starobní důchod tehdy, jestliže získal dobu pojištění nejméně:

- 15 let a dosáhl před rokem 2010 věku alespoň 65 let,
- 16 let a dosáhl v roce 2010 věku alespoň o 5 let vyššího, než je důchodový věk stanovený pro muže stejného data narození,
- 17 let a dosáhl v roce 2011 věku alespoň o 5 let vyššího, než je důchodový věk stanovený pro muže stejného data narození,
- 18 let a dosáhl v roce 2012 věku alespoň o 5 let vyššího, než je důchodový věk stanovený pro muže stejného data narození,
- 19 let a dosáhl v roce 2013 věku alespoň o 5 let vyššího, než je důchodový věk stanovený pro muže stejného data narození,
- 20 let a dosáhl po roce 2013 věku alespoň o 5 let vyššího, než je důchodový věk stanovený pro muže stejného data narození.

Nárok na starobní důchod dle ČSSZ (2016) vznikne také tehdy, pokud pojištěnec získal dobu pojištění nejméně:

- 30 let a dosáhl důchodového věku po roce 2014
- 15 let a dosáhl věku alespoň o 5 let vyššího než je důchodový věk pro muže stejného data narození.

U obou těchto případů se jedná pouze o dobu pojištění, do které se nezahrnují náhradní doby pojištění, jako např. osobní péče o dítě ve věku do 4 let, evidence u úřadu práce aj.

Jestliže nespĺňuje žádnou z výše uvedených podmínek, má pojištěnec rovněž nárok na starobní důchod, pokud dosáhl věku 65 let a splnil zákonnou podmínku nároku na invalidní důchod tzn. stal se invalidním, bez ohledu na stupeň invalidity a získal potřebnou dobu pojištění pro nárok na invalidní důchod, nebo se stal invalidní následkem pracovního úrazu.

3.4 Výpočet výše důchodu

Konstrukci důchodů, která je v ČR zavedena, popisuje Durdisová (2005, s. 98) jako důchod, který se skládá z pevné a procentní výměry. Základní pevná výměra je stejná pro

všechny důchody. Tato částka však náleží pouze jednou i při souběhu např. starobního a vdovského důchodu.

Procentní výměra důchodu je závislá na době pojištění, do které se započítávají i náhradní doby pojištění a dopočtená doba, a na výši vyměřovacích základů získaných v jednotlivých kalendářních letech rozhodného období. Počínaje rokem 1996 se rozhodné období každoročně prodlužuje vždy o jeden rok. Např. rozhodným obdobím pro důchody přiznávané v roce 2008 jsou roky 1986 až 2007. Z vyměřovacích základů zjištěných v rozhodném období se stanoví výpočtový základ a z něj se pak vypočítá procentní výměra důchodu. Při stanovení výpočtového základu hrají důležitou roli vyloučené doby. Jde o náhradní doby pojištění spadající do rozhodného období, za které se neplatí pojistné; pojištěnec tudíž v těchto dobách nemá vyměřovací základ pro odvod pojistného a tyto doby se vylučují, takže výpočtový základ není „rozmělněn“. Za každý rok pojištění v období do vzniku nároku na důchod činí procentní výměra 1,5% výpočtového základu. Výše procentní výměry pozůstatkových důchodů (vdovský, vdovecký a sirotčí důchod) se odvozuje od procentní výměry starobního, plného invalidního nebo částečného invalidního důchodu, na který měl nebo by měl nárok zemřelý ke dni smrti. (MPSV, Důchodová zpráva, s. 46)

Podle tiskové zprávy MPSV (2016, s. 1-3) vláda díky novele zákona o důchodovém pojištění z července 2016 poprvé využila možnosti zvýšit důchody svým nařízením a ne zdlouhavě formou změny zákona. Nařízením vlády se tak stanoví:

A/ prvky konstrukce výpočtu důchodů přiznávaných od 1. 1. 2017:

- všeobecný vyměřovací základ za rok 2015 ve výši 27 156 Kč,
- výše přepočítacího koeficientu pro úpravu všeobecného vyměřovacího základu za rok 2015, který činí 1,0396,
- první redukční hranice pro stanovení výpočtového základu ve výši 12 423 Kč,
- druhá redukční hranice pro stanovení výpočtového základu ve výši 112 928 Kč,
- výše základní výměry starobního, invalidního, vdovského, vdoveckého a sirotčího důchodu od roku 2017 činí 2 550 Kč.

B/ zvýšení důchodů v roce 2017

Důchody starobní, invalidní, vdovské, vdovecké a sirotčí přiznané před 1. lednem 2017 se zvyšují od splátky důchodu splatné po 31. prosinci 2016 tak, že se

- základní výměra zvyšuje o 110 Kč na 2 550 Kč,

- procentní výměra zvyšuje o 2,2 %.

Příplatky k důchodu přiznané před 1. lednem 2017 se zvyšují o 2,2 %.

Pojistné na důchodové pojištění v roce 2017

Odvod na důchodové pojištění z vyměřovacího základu - zaměstnanec	6,5 %
- zaměstnavatel (včetně příspěvku na státní politiku zaměstnanosti 1,2 %)	22,7 %
- OSVČ - osoba samostatně výdělečně činná (včetně příspěvku na státní politiku zaměstnanosti 1,2 %)	29,2 %
- osoba dobrovolně účastna důchodového pojištění	28 %
Maximální záloha OSVČ	32 975 Kč
Minimální měsíční vyměřovací základ OSVČ do podání Přehledu za rok 2016 - při hlavní činnosti (25 % průměrné mzdy roku 2016)	6 752 Kč
- při vedlejší činnosti (10 % průměrné mzdy roku 2016)	2 701 Kč
- Minimální měsíční vyměřovací základ OSVČ v měsíci podání Přehledu za rok 2016 a dalších - při hlavní činnosti (25 % průměrné mzdy roku 2017)	7 058 Kč
- při vedlejší činnosti (10 % průměrné mzdy roku 2017)	2 824 Kč
Minimální výše zálohy na pojistné OSVČ do podání Přehledu za rok 2016 (včetně příspěvku na státní politiku zaměstnanosti)	1 972 Kč
- při hlavní činnosti	
- při vedlejší činnosti (s povinností platit zálohy)	789 Kč
Minimální výše zálohy na pojistné OSVČ v měsíci podání Přehledu za rok 2016 a dalších (včetně příspěvku na státní politiku zaměstnanosti)	2 061 Kč

- při hlavní činnosti	
- při vedlejší činnosti (s povinností platit zálohy)	825 Kč
Rozhodná částka pro povinnou účast na důchodovém pojištění OSVČ vykonávající vedlejší činnost za rok 2017	67 756 Kč
Pojistné osob dobrovolně účastných důchodového pojištění minimálně	1 977 Kč

Tabulka 3

3.5 Možnost předčasného starobního důchodu

Vedle řádných starobních důchodů může pojištěnec žádat také o tzv. předčasný starobní důchod. Podle zákona č. 39/1994 Sb., o předčasném poskytování starobního důchodu je předčasný důchod vyplácen:

- Při dosažení věku alespoň 60 let, je-li důchodový věk daného pojištěnce alespoň 63 let,
- v opačném případě při dosažení takového věku, od kterého do dosažení důchodového věku chybí nejvýše 3 roky.

Lze jej přiznat nejdříve ode dne podání žádosti. Výše výměry je stejná jako u řádného starobního důchodu. Procentní výměra se vypočítá jako 1,5% výpočtového základu měsíčně za každý rok pojištění (resp. 1,2% za dobu, kdy byl pojištěnec zároveň účasten na důchodovém spoření), snižuje se však za každých započatých 90 kalendářních dnů z doby ode dne přiznání důchodu do dosažení důchodového věku následovně:

- o 0,9% výpočtového základu za období prvních 360 kalendářních dnů,
- o 1,2 výpočtového základu za období od 361. kalendářního dne do 720. kalendářního dne,
- o 1,5% výpočtového základu za období od 721. kalendářního dne. (Rytířová, 2013, s. 38)

Česká správa sociálního zabezpečení ve svém měsíčníku Národní pojištění (2016, s. 70) uvedla, že evidovala v roce 2015 zhruba 29,5 tisíce nově přiznaných předčasných starobních důchodů. Více než polovina jich byla přiznána mužům. Podíl předčasných starobních důchodů na celkovém počtu 107,5 tisíce nově přiznaných starobních důchodů činil cca

30%. Trend trvá od roku 2013. Tuto cestu volí obvykle lidé, kterým se blíží důchodový věk a ubývá jim energie či přibývají zdravotní komplikace. Stejnou cestu volí lidé, kteří přišli o zaměstnání a nemají vyhlídku na získání nové práce. Výjimkou nejsou ani ti, co se musí postarat o své nemocné blízké nebo se chtějí radovat z vnoučat. Vždy je však nutné odchod do předčasného starobního důchodu důkladně zvážit.

Je důležité vědět, že jakmile je přiznán předčasný starobní důchod, bude trvale krácen a nedosáhne výše řádného starobního důchodu. Do předčasného důchodu nemůže odejít ten, kdo nezískal dobu pojištění stanovenou pro řádný starobní důchod. Např. člověk, který dosáhne důchodového věku v roce 2019 a chce odejít do předčasného starobního důchodu o tři roky dříve, musí získat takovou dobu pojištění, která je stanovena pro odchod do důchodu v roce 2019, tedy alespoň 35 let pojištění. Nikoliv pouze 32 let, které jsou stanoveny pro lidi, kteří dosáhnou důchodového věku v roce 2016. Důležitou informací je také nově maximální doba odchodu do předčasného důchodu, která se postupně prodlužuje. Z nynějších 3 let se prodlužuje na 5 let, ovšem pouze u lidí, jejichž důchodový věk je 65 let a výše. Výše krácení je pak závislá na délce doby, která chybí od přiznání předčasného starobního důchodu do dosažení důchodového věku. Čím dříve odejde občan do předčasného starobního důchodu, o to větší bude krácení důchodu. Krácení je pak trvalé. Není možné po dosažení důchodového věku žádat přepočítání výše podle pravidel pro výpočet řádného starobního důchodu. Pokud občan pobírá předčasný důchod a ještě před dosažením důchodového věku si najde zaměstnání, je možné pobírání přerušit. Po ukončení zaměstnání nebo při dosažení důchodového věku je třeba si o obnovení výplaty opět zažádat. Procentní výměra pak může být zvýšena s ohledem na dobu, kterou občan po přiznání předčasného důchodu odpracoval. Stále jde však o důchod předčasný a přiznání řádného důchodu již není možné. Při výplatě předčasného starobního důchodu není možné až do data dosažení důchodového věku vykonávat výdělečnou činnost zakládající účast na pojištění, je však možné si přivydělat. Občan má možnost přivydělání formou tzv. zaměstnání malého rozsahu (rozhodný příjem nedosahuje 2 500 Kč měsíčně), nebo prostřednictvím činnosti vykonávané na základě dohody o provedení práce, pokud výše příjmu v měsíci nepřesahuje částku 10 000 Kč. Lze také vykonávat samostatnou výdělečnou činnost v rozsahu, který nezaloží v kalendářním roce účast na pojištění (v roce 2016 se jedná o částku 64 813 Kč ročního příjmu). Od dosažení důchodového věku se na příjemce předčasného starobního důchodu vztahují stejná pravidla jako na řádného důchodce, tj. může vykonávat bez omezení výdělečnou činnost zakládající účast na pojištění. Předčasný starobní důchod je také jediným

z důchodů, který nelze přiznat zpětně. Žádost se podává osobně na OSSZ příslušné podle místa trvalého pobytu a přiznává se nejdříve ode dne podání žádosti. Často se stává, že se předčasný starobní důchod zaměňuje s pojmem předdůchod. Jde však o zcela odlišné pojmy. Předčasný důchod je dávka poskytovaná státem ze systému důchodového pojištění a nárok na něj vzniká za splnění podmínek zákona o důchodovém pojištění, předdůchod je produkt doplňkového penzijního spoření (dříve penzijního připojištění), který poskytují penzijní společnosti. Informace o podmínkách předdůchodu podávají výhradně penzijní společnosti.

3.6 Možnosti výdělečné činnosti při pobírání starobního důchodu

O možnosti výdělečné činnosti při pobírání starobního důchodu informoval měsíčník Národní pojištění (2016, s. 71). Lidé, kteří dosáhli důchodového věku a pobírají starobní důchod (tzv. řádný), mohou i při jeho pobírání současně pracovat. Tito důchodci nejsou limitováni výší výdělku ani druhem činnosti – to znamená, že mohou pracovat v pracovním poměru na dobu určitou či neurčitou, vykonávat činnost na základě dohody o pracovní činnosti nebo dohody o provedení práce a mohou i podnikat. (tj. vykonávat samostatnou výdělečnou činnost). Určitá omezení platí pro příjemce předčasného starobního důchodu do doby, než dosáhnou důchodového věku. Odejít do starobního důchodu je právo, ne povinnost. Dosažení důchodového věku a splnění podmínek nároku na důchod není ani důvodem pro skončení výdělečné činnosti. Pokud se občan rozhodne nadále vykonávat výdělečnou činnost, může v zaměstnání či samostatné výdělečné činnosti pokračovat i po vzniku nároku na starobní důchod. Možností má tedy několik – pracovat bez pobírání důchodu, pracovat a zároveň pobírat důchod a to buď v poloviční, nebo plné výši. Pokud občan pobírá starobní důchod v plné výši a přitom vykonává výdělečnou činnost, která zakládá účast na důchodovém pojištění, procentní výměra důchodu se zvyšuje o 0,4% výpočtového základu za každých 360 kalendářních dnů této činnosti. Toto zvýšení náleží pouze za dobu výdělečné činnosti vykonávané v období od 1. 1. 2010. Zvýšení se neprovádí automaticky, ale důchodce si o něj musí požádat. Žádost se doporučuje podat prostřednictvím OSSZ nebo přímo na ČSSZ. Pokud se příjemce důchodu rozhodne pobírat starobní důchod ve výši jeho poloviny a přitom vykonává výdělečnou činnost zakládající účast na důchodovém pojištění, procentní výměra důchodu se zvyšuje o 1,5% výpočtového základu za každých 180 kalendářních dní výkonu této činnosti. Také o toto zvýšení si důchodce musí požádat a současně sdělit datum, od kdy požaduje opět důchod vyplácet v plné výši.

V praxi tuto možnost, tj. pobírat důchod ve výši jedné poloviny, lidé příliš nevyužívají. Pokud občan důchod nepobírá a vykonává po dosažení důchodového věku výdělečnou činnost zakládající účast na důchodovém pojištění, procentní výměra důchodu se zvyšuje o 1,5% výpočtového základu za každých 90 dní výkonu této činnosti. Tímto způsobem se tedy procentní výměra navýší nejvýrazněji (6% za 360 dní výdělečné činnosti).

3.7 Nejčastější mýty o starobních důchodech

Podle zkušeností pracovníků ČSSZ a okresních správ sociálního zabezpečení mají lidé nízké povědomí o důchodech a přetrvává mezi nimi řada nejasností, mylných představ a informací z minulosti. Česká správa sociálního zabezpečení v Národním pojištění (2016, s. 39) představila ty nejčastější.

1) Důchod musí ve stáří dostat každý

Není tomu tak. Pobírání důchodu obnáší splnění dvou základních podmínek. Dosažení stanoveného důchodového věku a získání potřebné doby pojištění. Riziko, že člověk nedosáhne na starobní důchod, hrozí zejména při dlouhodobé nezaměstnanosti nebo formách práce, které nelze pro důchod započítat. Příčinou nesplnění podmínek může být i doba strávená ve výkonu trestu, pokud odsouzený nebyl zařazen do práce. Nesplnění podmínky potřebné doby pojištění nelze prominou, lze ji však dopracovat. Důchod pak bude přiznán ode dne, kterým byla doba dodatečně získána.

2) Vykonává-li občan souběžně dvě výdělečné činnosti, započítají se mu do důchodu obě dvě

V případě, kryjí-li se dvě nebo více dob pojištění (např. hlavní a vedlejší pracovní poměr nebo souběžný výkon zaměstnání a podnikání), lze dobu celkového součtu započítat pouze jednou. To znamená, že v rámci jednoho kalendářního roku může být započítáno maximálně 365 dní účasti na důchodovém pojištění.

3) Pracovní neschopnost snižuje důchod

Pokud je člověk nemocný během výkonu zaměstnání, nemá to na délku doby, která se mu započítává pro důchod, vliv. To znamená, že nedojde ke snížení průměru výdělečného základu pro výpočet důchodu. Celkový souhrn příjmů v rozhodném období je započítáván pouze na období, kdy byla vykonávána výdělečná činnost, což má na výši důchodu pozitivní dopad.

4) Lidem, kteří pracovali v těžkých profesích, se důchod počítá výhodněji

Rozdělení zaměstnání do preferovaných pracovních kategorií bylo zrušeno roku 1993. Na výpočet důchodu dle současných předpisů nemá druh vykonávané práce vliv. Výjimkou jsou některé kategorie horníků, kteří mají stanovený odlišný (nižší) důchodový věk.

5) Pokud je starobní důchod jednou přiznán, jeho výše se nemůže (kromě valorizace) nijak změnit

Je-li dodatečně doložena skutečnost, která nebyla při výpočtu důchodu k dispozici (např. doklad o době zaměstnání či výdělku), lze ji pro jeho výši zohlednit kdykoliv. Pokud se v důsledku nově prokázaných údajů důchod navýší, lze finančně částku doplatit až 5 let zpětně. Vliv má také výdělečná činnost po vzniku nároku na důchod. Musí však jít o činnost zakládající účast na pojištění. Procentní navýšení důchodu je v tomto případě závislé na tom, zda je činnost vykonávána při pobírání důchodu v plné nebo poloviční výši, či bez pobírání důchodu.

6) I když mám nízké výdělky, musím dostat důchod alespoň ve výši životního minima

Minimální důchod a životní minimum není totéž. Minimální výše procentní výměry důchodu je stanovena zákonem o důchodovém pojištění a činí 770 Kč. K ní náleží základní výměra důchodu, která v roce 2016 činí 2 440 Kč. Minimální výše důchodu přiznaného v roce 2016 tedy činí 3 210 Kč. Důchod v této minimální výši pak náleží osobám, které mají splněnou podmínku potřebné doby pojištění, ale v rozhodném období nemají téměř žádné, nebo velmi nízké příjmy.

7) Doby, které mi chybí, si můžu dobrovolně doplatit

Doplacení je možné, pouze však v případě k doplacení jen jednoho roku zpětně. Nelze jím tedy pokrýt různé mezery a doby bez pojištění, které má člověk z minulosti.

8) Práce na dohodu se do let na důchod nepočítá

Některá ano, některá ne. Je rozdíl mezi dohodou o pracovní činnosti a dohodou o provedení práce. Dohoda o pracovní činnosti zakládá účast na pojištění a do důchodu se započítává, pokud nešlo o zaměstnání malého rozsahu, tj. pokud byl sjednán měsíční příjem alespoň 2 500 Kč. Činnost vykonávanou na základě dohody o provedení práce do 31. 12. 2011 není možno započítat. Od 1. 1. 2012 lze započítat i ty měsíce, ve kterých zaměstnanec dosáhl z dohody o příjmu vyššího než 10 000 Kč. Zaměstnávání vykonávané na zkrácený úvazek se započítává, je-li z příjmu odváděno pojistné.

Mýtů ohledně důchodů je samozřejmě mnohem více. Nyní jsme si však představili ty nejvíce převládající. Změn v důchodovém zabezpečení probíhá mnoho a může být obtížné se v nich zorientovat. Obtížnější se to může zdát navíc pro člověka, který již v dnešní době neovládá moderní technologie a nenajde si potřebné informace s jejich pomocí. Neustále probíhá osvěta prostřednictvím vydávání časopisů, článků, i zpravodajství, které se snaží vyjasnit současnou situaci a probíhající změny. Poradenství poskytují také pracovníci již zmíněných institucí. Doufejme, že všechny tyto prostředky umožní, aby těchto mýtů již jen ubývalo.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

4.1 Popis výzkumu, cíle, otázky, výzkumný soubor a metoda výzkumu

Sociální zabezpečení, konkrétně důchodové pojištění je oblast, ve které neustále probíhají, nebo se vyjednávají změny a úpravy. Z tohoto důvodu je empirická část diplomové práce zaměřena především na legislativní oblast starobních důchodů v české republice. Dostupné informace ohledně důchodového pojištění mohou občas působit roztržité a pro někoho mohou být i obtížně srozumitelné. Metodologická část se zaměřuje na zákony, které ovlivňovaly systém sociálního zabezpečení v oblasti důchodového pojištění a poskytuje tak ucelený a přehledný popis této problematiky.

Oblastí, kterou se práce zabývá, je systém důchodového pojištění se zaměřením na starobní důchody, výzkumným tématem je tedy analýza důchodového pojištění se zaměřením právě na starobní důchod. Z toho vyplývá i výzkumný problém, který řeší proměny starobních důchodů v rámci zákonů vydaných v průběhu let 1924 až 1995.

Cíl výzkumu

Hlavním cílem výzkumu diplomové práce je analyzovat změny v systému sociálního zabezpečení v průběhu let se zaměřením na starobní důchody a také se zaměřením na oblasti důchodového pojištění, ve kterých tyto změny probíhaly.

Výzkumné otázky

Jaké jsou změny v systému důchodového pojištění podle zákonů z let 1924 až 1995?

Jaké proběhly úpravy v právních dokumentech, týkajících se sociálního zabezpečení se zaměřením na důchodové pojištění a starobní důchody, dle oblastí, ve kterých tyto změny probíhaly?

Výzkumný soubor

Jelikož je cílem analyzovat právní dokumenty, tedy jejich obsah souvisejících se změnami v oblasti starobních důchodů, výzkumným souborem jsou zákony, které se dotýkají tohoto tématu. Vzorek je vybrán účelově, tedy záměrný výběr. Výzkumný soubor obsahuje zákony týkajících se problematiky sociálního zabezpečení, důchodového pojištění, starobního důchodu. Analyzovány jsou zákony č. 221/1924 Sb., o pojištění pro případ nemoci, invalidity a stáří, zákon č. 148/1925 Sb., o pojištění osob samostatně hospodařících pro případ invalidity a stáří, zákon č. 43/1929 Sb., o státních starobních podporách, zákon č. 99/1948

Sb., o národním pojištění, zákon č. 55/1956 Sb., o sociálním zabezpečení, zákon č. 101/1964 o sociálním zabezpečení, který rušil zákon č. 55/1956 Sb., dále pak vyhláška 182/1991 Sb., a zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.

Metoda výzkumu

Jako výzkumná metoda byla zvolena obsahová analýza kvalitativního charakteru, jelikož se pracuje s nečíselnou podobou údajů a probíhá slovní popis, který vyhledává a analyzuje informace, které přispívají k osvětlení výzkumné otázky. Proběhla komparace jednotlivých právních dokumentů a popis změn, které se v průběhu let dotýkaly důchodového pojištění počínaje rokem 1924, až po rok 1995 kdy byl uvedený v platnost zákon, kterým se aktuálně řídí problematika důchodové pojištění.

Výzkumný nástroj

Analýza dokumentů využívá studium hmotných záznamů lidské činnosti a má využití zejména proto, že umožňuje zkoumat i časově velmi vzdálené, chronologické události, které nejsou nijak zkresleny působením emocí, jako to může vzniknout například u metody rozhovoru, nebo zkreslením při jejich tvoření jako u dotazníku. I tato metoda má však své nevýhody, jelikož interpretace může být zatížena subjektivitou výzkumníka a neznáme přesné podmínky vzniku dat. Při analýze dokumentů je potřeba vymezit výběrový soubor. V tomto případě je soubor vybrán dle následujících kritérií:

1. Žánrově, jelikož se jedná o úřední dokumenty.
2. Časově, dle roků ve kterých byly vydány zákony.
3. Tematicky, tedy že se budou z těchto konkrétních zákonů vybírat pasáže týkající se pouze důchodového pojištění a starobního důchodu.

Veškeré primární dokumenty projdou třemi etapami. První z nich bude nastudování textu, po té proběhne výběr základních prvků obsahu a redukce částí, které se nesoustředí přímo na starobní důchody a třetí etapou je tvorba redukovaného textu.

Pro analýzu jsou záměrně vybrány kategorie, ve kterých probíhaly změny, které se vyskytují minimálně ve dvou legislativních dokumentech, aby mohlo proběhnout porovnání. Ne všechny kategorie se však vyskytují u všech dokumentů, jelikož zákony se v různých ročnících mohly orientovat jiným směrem. Podmínkou však byla zmínka starobních důchodů a specifík, které je v konkrétní době určovaly a charakterizovaly. Po prostudování základního textu byly vybrány kategorie.

První z kategorií je důchodový věk, dále podmínka výchovy dítěte, která se však objevovala až v zákonech, které braly do úvahy rozlišování důchodového věku u mužů a u žen. Kategorie pojistného sledovala, jak se vyvíjel výpočet pojistného na důchodové pojištění. Další z oblastí je výše výměry, ve které se s postupem času objevovali starobní důchody. V legislativních dokumentech z minulých let je také často zmíněn příplatek na dítě, dále se zabýváme nárokem na starobní důchod po dobu zaměstnání, čekací dobou na starobní důchod, státním příspěvkem ke starobnímu důchodu nebo také kategorií nazvanou odbytné. Pro přehlednost jsou zmíněné kategorie zařazené do tabulky dle jednotlivých zákonů a vypsány klíčové změny, které se v konkrétním ročníku a čísle zákona objevují.

5 ANALÝZA A INTERPRETACE

Účelem diplomové práce je analyzovat starobní důchod a rozebrat jeho jednotlivá hlediska. V této kapitole si tedy rozebereme právní úpravu starobních důchodů a podložíme ji přímo výňatky z jednotlivých zákonů.

Podle zákona 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, § 28, má pojištěnec nárok na starobní důchod, jestliže získal potřebnou dobu pojištění a dosáhl stanoveného věku, popřípadě splňuje další podmínky stanovené v tomto zákoně.

Důchodový věk

Zákon č. 155/ 1995 Sb., §32 stanovuje důchodový věk rozdělený podle roku narození a rozdělení na muže a ženy. Ženám navíc snižoval důchodový věk v závislosti na počtu vychovaných dětí. Pojištěnci narození před rokem 1936 mají stanovený důchodový věk následovně: muži 60 let, ženy: 53 let, pokud vychovaly alespoň 5 dětí, 54 let, pokud vychovaly 3 nebo 4 děti, 55 let, pokud vychovaly 2 děti, 56 let, pokud vychovaly 1 dítě, 57 let ostatní.

„U pojištěnců narozených v období let 1936 až 1977 se důchodový věk stanoví podle přílohy k tomuto zákonu.“

Snižování důchodového věku je však omezené a platí pouze pro ženy narozené do roku 1975. U žen narozených od roku 1975, nebude mít počet vychovaných dětí žádný vliv na stanovení data odchodu do důchodu.

Zákon č. 221/1924 Sb., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci., invalidity a stáří, § 112, definuje nárok na starobní důchod následovně:

„Pojištěnci přísluší beze zřetele na invaliditu starobní důchod ve výši invalidního důchodu, dokonal-li šedesátý pátý rok věku, splnil-li čekací dobu podle § 107, odst. 3 a nepožívá-li invalidního důchodu.“

Požitek tohoto důchodu počíná dnem splnění podmínek uvedených v odstavci 1 tohoto zákona a končí smrtí.

Podmínku dosažení 65 let věku určuje i zákon č. 148/1925 Sb. o pojištění osob samostatně hospodařících pro případ invalidity a stáří, § 56.

„Důchod invalidní přísluší pojištěnci bez ohledu na invaliditu jako důchod starobní, dokonal-li pojištěnec šedesátý pátý rok věku svého.“

Je zde také uvedeno jako v předchozím zákoně že končí úmrtím oprávněné osoby, nebo vzdáním se důchodu podle § 4 tohoto zákona.

Naopak v zákoně 43/1929 Sb., o státních starobních podporách, § 1, se hovoří takto:

„Československým státním příslušníkům, kteří dne 1. července 1926 dosáhli nebo překročili 60. rok svého věku a kteří by povahou svého životního povolání byli účastni pojištění pro případ invalidity a stáří mohou být poskytovány podle dalších ustanovení tohoto zákona ze státních prostředků starobní podpory.“

Zákon č. 55/1956 Sb., o sociálním zabezpečení, §9, hovoří o nároku na starobní důchod tak, že náleží zaměstnanci, který byl zaměstnán nejméně 20 let a jestliže v době zaměstnání, nebo nejpozději do dvou let po výstupu ze zaměstnání dosáhl věku alespoň 60let, nebo žena alespoň 55 let v I. pracovní kategorii. Zaměstnanec, který byl zaměstnán po dobu kratší než je 20 let, avšak nejméně 5 let, pokud v době zaměstnání nebo nejpozději do dvou roků po výstupu z něho dosáhl věku aspoň 65 let.

Zákon č. 101/1964 Sb., o sociálním zabezpečení, § 10, říká:

„Pracovník má podle délky doby zaměstnání a podle dosaženého věku nárok na plný starobní důchod nebo na poměrný starobní důchod.“

Podle § 11 má na plný starobní důchod nárok pracovník, který byl zaměstnán nejméně 25 let a dosáhl věku alespoň 60 let, pak taky pracovník, který dosáhl věku 55 nebo 58 let, dle různých pracovních kategorií. Žena má pak nárok na plný starobní důchod, jestliže byla zaměstnána 25 let a dosáhla věku alespoň: 53 let při výchově 5 nebo více dětí, 54 let při výchově 3 nebo 4 dětí, 55 let při výchově 2 dětí, 56 let při výchově 1 dítěte nebo 57 let a nevychovala žádné dítě.

Při posuzování nároku ženy na starobní důchod se přihlíží k jejím (i osvojeným) dětem a k dětem, které převzala do péče nahrazující péči rodičů.

Dle § 12 má na poměrný starobní důchod nárok pracovník, který byl zaměstnán méně než 25 let, avšak minimálně 10 let a dosáhl věku alespoň 65 let. Žena má navíc kromě již zmíněného nárok na poměrný důchod byla li zaměstnána po dobu kratší než 25 let, avšak nejméně 20 let a dosáhla v době trvání zaměstnání věku aspoň 60 let a vychovala 1 dítě, 62 let a nevychovala žádné dítě.

V dnešní legislativní úpravě se tedy setkáváme se stanovením důchodového věku, který zohledňuje pohlaví a u žen vychované děti. To už se ovšem také změnilo, a v současnosti

to již platí pouze pro omezenou část populace, jak bylo zmíněno výše. V prvních zákonech týkajících se starobních důchodů se tato zvýhodnění pro ženy neobjevovala a nastala až v pozdějších letech. Zákon 221/1924 Sb., zmiňuje stanovisko 65 let obecně. Stejnou podmínku stanovuje i následující zákon č. 148/1925 Sb. Zmínku o rozlišení důchodového věku dle pohlaví obsahuje zákon 55/1956 Sb. V této tradici se již pokračovalo až do nynější legislativní úpravy. Zákon č. 101/1964 Sb., přímo obsahuje konkrétní podmínky dle počtu vychovaných dětí tak, jak ji známe i dnes v zákoně 155/1995 Sb.

Podmínka výchovy dítěte

Zákon 155/1995 Sb., §32, odstavec 4, stanovuje, že aby byla splněna podmínka výchovy dítěte pro nárok ženy na starobní důchod, musí tato žena pečovat, nebo dříve pečovala o dítě do dosažení zletilosti alespoň po dobu deseti let. Pokud se žena ujala výchovy dítěte až po dosažení jeho osmého roku věku, je podmínka výchovy dítěte splněna, pokud žena osobně pečuje, nebo dříve pečovala o dítě ve věku do dosažení zletilosti alespoň po dobu pěti let. To však neplatí, pokud žena přestala o dítě pečovat dříve, než dosáhlo zletilosti.

Vyhláška č. 284/1995 Sb., kterou se provádí zákon o důchodovém pojištění, §4, stanovil, že se původní podmínka výchovy dítěte rozšířila tak, že se počítá do doby péče o dítě potřebné ke splnění podmínky výchovy dítěte pro nárok ženy na starobní důchod také doba, po kterou nemohla žena o dítě osobně pečovat z důvodu nemoci, nebo proto, že bylo dítě ze zdravotních důvodů umístěno do ústavní péče.

„Podmínka výchovy dítěte pro nárok ženy na starobní důchod (§ 32 odst. 4 zákona) se považuje za splněnou též, pečovala-li žena o nezletilé dítě

*a) od jeho narození do jeho úmrtí, pokud dítě zemřelo po dosažení šesti měsíců věku, nebo
b) aspoň poslední tři roky před dosažením věku potřebného podle zákona pro vznik nároku na starobní důchod.“*

Dnešní legislativní úpravu v oblasti podmínky výchovy dítěte změnila pouze vyhláška č. 284/1995 Sb., jelikož v prvních zákonech se nezohledňoval důchodový věk dle počtu vychovaných dětí u žen. Rozšířila původní znění v zákoně o další specifika, která také mohou ovlivnit důchodový věk ženy, která pečovala i dítě.

Pojistné

Podle zákona 155/1995 Sb. o důchodovém pojištění, § 15, je pojistné definováno tak, že se výpočtový základ stanoví z osobního vyměřovacího základu tak, že se do částky první re-

dukční hranice počítá 100%, z částky nad první redukční hranici do druhé redukční hranice 26% a k částce nad druhou redukční hranici se nepřihlíží. Redukční hranice určují, kolik procent příjmů se započítá do výpočtového základu. Redukční hranice se počítají z průměrné mzdy.

Sazba pojistného tedy je:

- u zaměstnavatelů 25 %, z toho 2,3 % na nemocenské pojištění, 21,5 % na důchodové pojištění, 1,2 % na státní politiku zaměstnanosti,
- u zaměstnanců 6,5 %,
- u osob samostatně výdělečně činných (OSVČ) 29,2 %, z toho: 28 % na důchodové pojištění, 1,2 % na státní politiku zaměstnanost

Zákon 155/1995 Sb. o důchodovém pojištění, § 29, také říká, že má pojištěnec nárok na starobní důchod v případě, že získal dobu pojištění nejméně:

- a) 25 let a dosáhl aspoň věku potřebného pro vznik nároku na starobní důchod (dále jen „důchodový věk“) před rokem 2010,*
- b) 26 let a dosáhl důchodového věku v roce 2010,*
- c) 27 let a dosáhl důchodového věku v roce 2011,*
- d) 28 let a dosáhl důchodového věku v roce 2012,*
- e) 29 let a dosáhl důchodového věku v roce 2013,*
- f) 30 let a dosáhl důchodového věku v roce 2014,*
- g) 31 let a dosáhl důchodového věku v roce 2015,*
- h) 32 let a dosáhl důchodového věku v roce 2016,*
- i) 33 let a dosáhl důchodového věku v roce 2017,*
- j) 34 let a dosáhl důchodového věku v roce 2018,*
- k) 35 let a dosáhl důchodového věku po roce 2018.*

Pokud pojištěnec nesplnil nároky dle stanovených podmínek výše, má nárok na starobní důchod v případě, že získal dobu pojištění:

- a) 15 let a dosáhl před rokem 2010 věku aspoň 65 let,*

- b) 16 let a dosáhl v roce 2010 věku aspoň o 5 let vyššího, než je důchodový věk stanovený podle § 32 pro muže stejného data narození,*
- c) 17 let a dosáhl v roce 2011 věku aspoň o 5 let vyššího, než je důchodový věk stanovený podle § 32 pro muže stejného data narození,*
- d) 18 let a dosáhl v roce 2012 věku aspoň o 5 let vyššího, než je důchodový věk stanovený podle § 32 pro muže stejného data narození,*
- e) 19 let a dosáhl v roce 2013 věku aspoň o 5 let vyššího, než je důchodový věk stanovený podle § 32 pro muže stejného data narození,*
- f) 20 let a dosáhl po roce 2013 věku aspoň o 5 let vyššího, než je důchodový věk stanovený podle § 32 pro muže stejného data narození. “*

V zákoně č. 221/1924 Sb., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci., invalidity a stáří, § 157, je pojistné na důchody definováno tak, že úhrada dávej pojištění starobního se děje podle zásad pojistné matematiky průměrným pojistným, které se pro celek pojištěnců vypočítá a pak je odstupňováno pro jednotlivé třídy tak, aby hodnota budoucích příjmů všech spolu se jměním ústavu stačila podle zásad pojistné matematiky k úhradě všech budoucích výdajů na dávky podle zmíněného zákona, na náklady léčebné péče, na správní a jiné výdaje přípustné podle tohoto zákona.

Třídy se určují podle výdělku. Tabulku výdělků lze nalézt v příloze, nebo v zákoně 221/1924 Sb., § 12. V § 158 téhož zákona pak nalezneme rozdělení tříd, dle kterého je vyměřeno pojistné následovně:

Pojistné pro pojištění invalidní a starobní činí denně:

Ve třídě:	v zemi České a Moravskoslezské Kčs:	na Slovensku Kčs:
1.	0,50	0,50
2.	1,-	0,90
3.	1,50	1,30
4.	2,-	1,70
5.	2,50	2,20
6.	3,-	2,60
7.	3,50	3,00
8.	4,-	3,40

9.	4,50	3,80
10.	5,-	4,20
11.	5,50	4,70
12.	6,50	5,50
13.	7,50	6,30
14.	8,50	7,10
15.	9,50	7,90
16.	10,50	8,70

Zákon 148/1925 Sb., o pojištění osob samostatně hospodařících pro případ invalidity a stáří, § 85 - § 86, říká, že pojistné činí měsíčně Kč 22,-. Dále pak, že obchodní a živnostenská komora, nebo také zemědělská rada může navrhnout vládě, aby pro určité vrstvy pojištěnců jejího obvodu smělo být použito také pojistné nižší sazby, a to 12,- Kč měsíčně. Vláda tak rozhodne nařízením po návrhu Pojišťovny osob samostatných.

„Pojistné je placeno po dobu, po kterou trvá činnost, podrobená pojištění, pojištěnec nebyl odhlášen, ačkoli byla přerušena činnost zakládající pojistnou povinnost.“

Jednou z prvních forem vyměrování pojistného bylo počítání průměru, který se pak jednotlivě rozvrhoval pro občany dle pracovních tříd. Tyto třídy se určovaly podle výdělku v jednotlivých kategoriích. V tomto systému již můžeme lehce vidět náznaky výpočtu tak, jak jej známe dnes. Dalším zákonem bylo dáno pojistné jako jednotná sazba ve zvýšené nebo snížené formě. Legislativní úprava pojistného tak, jak ji známe dnes je velmi individuální a vypočítává se procentuálně z příjmů u každého jednotlivce. Tak lze nejlépe zajistit rovné vyměření sazby.

Výměra a výběr pojistného

V zákoně 221/1924 Sb., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří. § 161, je stanovený orgán pro výměru a výběr pojistného nemocenská pojišťovna, u níž je pojištěnec přihlášen. Jak má být pojistné hrazeno odváděno určuje ústřední sociální pojišťovna.

Zákon 148/1925 Sb., o pojištění osob samostatně hospodařících pro případ invalidity a stáří, § 11, stanovuje jako činný orgán Pojišťovnu osob samostatných se sídlem v Praze.

§ 20 téhož zákona říká, že: *„Vládním nařízením se stanoví, ve kterých místech a pro které obvody zřídí pojišťovna osob samostatných obvodní úřadovny, jež budou zprostředkovati*

mezi pojišťovnou a pojištěnci. Jejich činnost určí a upraví pojišťovna jednacím řádem, jež pro ně vydá. Pojištěnec jest povinen zaplatiti pojistné (§ 85, odst. 3.) vždy prvního každého měsíce napřed u příslušné obvodní úřadovny.“

Vymáhání pojistného probíhá dle zákona 148/1925 Sb., § 94, na základě výkazu obvodní úřadovny o nedoplatku pojistného.

Podle zákona 43/1929 Sb., o státních starobních podporách, § 6, o žádosti rozhoduje okresní úřad příslušný podle obce bydliště.

Zákon 55/1956 Sb., o sociálním zabezpečení, § 69, uvádí jako hlavní orgán sociálního zabezpečení Státní úřad sociálního zabezpečení v Praze. Sociální zabezpečení je dle tohoto zákona prováděno výkonnými orgány národních výborů. Státní úřad sociálního zabezpečení vykonává působnost, která je mu vyhrazena tímto zákonem a rozhoduje tak o dávkách důchodového zabezpečení, pokud předseda úřadu v dohodě se zúčastněnými členy vlády a s Ústřední radou odborů nepřenesl vyhláškou v úředním listě rozhodování o těchto dávkách na výkonné orgány národních výborů.

V zákoně 101/1964 Sb., o sociálním zabezpečení, § 83, se hovoří o orgánu vykonávajícím sociální zabezpečení jako o státním úřadě sociálního zabezpečení, který řídí a kontroluje sociální zabezpečení a zajišťuje, aby úkoly sociálního zabezpečení byly plněny v souladu s možnostmi a potřebami společnosti. Odpovídá za vynakládání prostředků na sociální zabezpečení a za odbornou výchovu pracovníků na tomto úseku a rozhoduje o dávkách důchodového zabezpečení. Vláda může přenést rozhodování o těchto dávkách na národní výbory.

O České správě sociálního zabezpečení a okresních správách sociálního zabezpečení jako správních orgánech sociálního zabezpečení můžeme slyšet v zákoně 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, § 3.

„Česká správa sociálního zabezpečení a okresní správy sociálního zabezpečení jsou správními úřady. Česká správa sociálního zabezpečení je účetní jednotkou. Pro účely hospodaření s majetkem státu, včetně prostředků státního rozpočtu, účetnictví, služebních vztahů státních zaměstnanců a pracovněprávních vztahů mají okresní správy sociálního zabezpečení postavení vnitřních organizačních jednotek České správy sociálního zabezpečení.“

V čele České správy sociálního zabezpečení je ústřední ředitel a jeho výběr, odvolání i jmenování se řídí zákonem o státní službě.

Jednou z prvních institucí, která byla určena pro výměru a výběr pojistného byla nemocenská pojišťovna. Dalším činným orgánem byla pojišťovna osob samostatných a obvodní úřadovny. Zákonem o sociálním zabezpečení byl jmenován orgán odpovědný za výměru a výběr pojistného Státní úřad sociálního zabezpečení. Dnes je činným orgánem Česká správa sociálního zabezpečení a i když o ní není zmínka přímo v zákoně 155/1995 Sb., je největší a v rámci státní správy výjimečnou finančně správní institucí.

Výše starobního důchodu

Zákon č. 155/1995 Sb., § 33, stanovuje základní výměru na 2 440Kč.

Procentní výměra starobního důchodu se stanoví procentní sazbou z výpočtového základu podle doby pojištění získané do vzniku nároku na tento důchod a podle doby pojištění získané po vzniku nároku na tento důchod. Do doby pojištění získané do 18 let věku a po vzniku nároku na starobní důchod se nezahrnují náhradní doby pojištění. Výše procentní výměry starobního důchodu činí nejméně 770 Kč měsíčně.

V zákoně 43/1929 Sb., o státních starobních podporách § 3, stanovuje výši starobního důchodu zcela jinak než je nyní. Výměra je zcela jednotná.

- 1) *„Podpora starobní činí 500 Kč ročně pro osobu.*
- 2) *Poskytne-li se podpora dvěma žadatelům žijícím ve společné domácnosti, snižuje se na ročních 300 Kč pro každého z nich.“*

Zákon č. 55/1956 Sb., § 10, stanovuje základní výměru starobního důchodu zaměstnance I. pracovní kategorie na 60 %, zaměstnance II. pracovní kategorie 55 % a zaměstnance III. pracovní kategorie 50 % průměrného ročního výdělku. Byl-li zaměstnanec I. anebo II. pracovní kategorie zaměstnán do dne vzniku nároku na starobní důchod déle než 20 let a zaměstnanec III. pracovní kategorie déle než 25 let, přičítají se k základní výměře důchodu za každý další rok zaměstnání

- *„v I. pracovní kategorii od 21. roku zaměstnání 2 %“*
- *„v II. pracovní kategorii od 21. roku zaměstnání 1,5 % a“*
- *„v III. pracovní kategorii od 26. roku zaměstnání 1 %“*

Pracovní kategorie jsou v § 5 uvedeny tak, že do první kategorie patří zaměstnanci pracující pod zemí v dolech a výkonní letci, druhá kategorie obsahuje pracovní nasazení za zvlášť těžkých pracovních podmínek a do třetí kategorie se řadí ostatní zaměstnání.

To stejné rozdělení dle kategorií můžeme najít i v dalším zákoně 101/1964 Sb., o sociálním zabezpečení, § 5.

Zákon 101/1964 Sb., o sociálním zabezpečení, § 13, určuje výměru starobního důchodu tak, že ji rozlišuje na výměru plnou a poměrnou. Základní výměra plného starobního důchodu pracovníka, který splnil podmínky stanovené pro nárok na tento důchod pak je

- 60 % průměrného měsíčního výdělku, byl-li pracovník zaměstnán z potřebné doby zaměstnání 25 roků nejméně 20 roků v I. pracovní kategorii a trvalo-li zaměstnání této kategorie ke dni vzniku nároku na důchod.
- 55 % průměrného měsíčního výdělku, byl-li pracovník zaměstnán z potřebné doby zaměstnání 25 roků nejméně 20 roků ve II. pracovní kategorii a trvalo-li zaměstnání této kategorie ke dni vzniku nároku na důchod
- 50 % průměrného měsíčního výdělku v ostatních případech.

„K základní výměře podle předchozího odstavce se přičítají pracovníkům uvedeným pod písm. a) a b) od 21. roku zaměstnání a pracovníkům uvedeným pod písm. c) od 26. roku zaměstnání za každý rok zaměstnání (I. kategorie – 2%, II. kategorie – 1,5 %, III. kategorie – 1 %) průměrného měsíčního výdělku, přitom se započítává jen doba zaměstnání vykonávaného po dosažení věku 18 let.“

V § 14 pak nalezneme definování výměry poměrného starobního důchodu a to následovně:

„Poměrný starobní důchod činí za každý rok zaměstnání 2 % průměrného měsíčního výdělku.“

Zákon č. 43/1929 Sb., o starobních podporách zakládal na zcela jiném systému. Podpora byla jednotného rázu a nebyla nijak ovlivněna zaměstnáním pojištěného. Další právní úprava naopak zohledňovala pracovní zařazení dle tří pracovních kategorií a od nich se pak odvíjelo procento částky, kterou má pobírat starobní důchodce. Dále byla zohledněna délka pracovního úvazku, která pak mohla navýšit tuto dávku o další procenta. Pracovními kategoriemi, ze kterých se odvíjeli procenta, se následně řídila i další legislativní úprava. Navíc však byly dávky rozděleny na poměrné a plné. Zákon upravující výši starobních důchodů

dnes rozlišuje základní a procentní výměru. Zákon stanovuje základní výměru, ke které se pak připočítává procentní výměra, která je individuální u každého pojištěného.

Příplatky na děti

Zákon č. 221/1924 Sb., §113, říká, že starobní důchod zvyšuje se za každé dítě až do dokonání osmnáctého roku života o příplatek na dítě, pokud důchodce o ně pečuje. Příplatek na dítě činí za každé dítě 1.200,- ročně. Je-li více oprávněných, poskytuje se dětský příplatek za totéž dítě jenom jednou, a to onomu, kdo dítě převážně vyživuje. Požívá-li dítě sirotčího důchodu podle tohoto nebo jiného zákona o veřejnoprávním pojištění nebo z veřejných prostředků, poskytne se příplatek na dítě jen potud, pokud je vyšší než sirotčí důchod.

Dle zákona č. 148/1925 Sb., o pojištění osob samostatně hospodařících pro případ invalidity a stáří, § 57, stanovuje příplatky na děti tak, že pokud má osoba požívající důchodu starobního dítě nebo děti mladší 17 let, zvětšuje se její důchod po dobu, po kterou o něj pečuje, o příplatek, jenž činí za každé dítě jednu desetinu důchodu.

„Požitek příplatku tohoto počíná současně s důchodem, případně dnem narození dítěte, a končí dnem, kdy dítě dosáhlo 17. roku nebo kdy dříve se provdalo nebo zemřelo“

Dle zákona č. 99/1948 Sb., o národním pojištění, § 270, mění příplatky následovně:

„Místo dosavadního výchovného (vychovávacího příplatku, příplatku na dítě) k důchodům podle odstavce 1 náleží výchovné ve výši rodinných přídatků podle zákona č. 154/1945 Sb. ve znění předpisů jej měnících a doplňujících.“

Zákon č. 55/1956 Sb., o sociálním zabezpečení, § 30, stanovuje nároky na výchovné k důchodu.

„Výchovné náleží na každé dítě poživatele důchodu starobního, invalidního, částečného invalidního, za výsluhu let, osobního a sociálního. Výchovné nenáleží na dítě, jež má nárok na sirotčí důchod nebo na něž přísluší přídatek na děti.“

Výchovné činí měsíčně:

při důchodu	na 1 dítě	na 2 děti	na 3 děti	na 4 děti	na 5 dětí
Kčs	Kčs	Kčs	Kčs	Kčs	Kčs
do 1400	70	170	430	690	950
nad 1400	70	170	400	640	880

Tabulka 4

Výchovné náleží až do skončení povinné školní docházky dítěte a poté za stejných podmínek jako sirotčí důchod.

Zákon č. 101/1964 Sb., § 38, určuje výchovné následovně:

- 1) „*Výchovné náleží na každé dítě (§ 33) poživatele důchodu starobního, invalidního (částečného invalidního), osobního a sociálního.*

Výchovné činí měsíčně dle tabulky:

Kčs	Na jedno dítě	Na dvě děti	Na tři děti	Na čtyři děti
k důchodu invalidnímu	140	430	880	1280
jinému	90	430	880	1280

Tabulka 5

Výchovné náleží až do skončení povinné školní docházky, poté náleží a vyplácí se za stejných podmínek jako sirotčí důchod. Má-li se výchovné na více dětí téhož oprávněného vyplácet různým příjemcům, rozdělí se celková částka připadající na všechny děti stejnou poměrnou částí na každé dítě. Přitom se haléřové částky zaokrouhlují na celé koruny směrem nahoru.

Pokud starobní důchodce pečuje o dítě, v některých legislativních úpravách je tato situace zohledněna příplatkem. Zákonem 221/1924 Sb., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří byl stanoven příplatek za každé takové dítě 1200,-. Zákon 148/1925 Sb., o pojištění osob samostatně hospodařících pro případ invalidity a stáří, stanovuje výměru tohoto příplatku na jednu desetinu důchodu navíc. Zákon č. 99/1948 Sb., o národním pojištění změnil tento přídavek na dítě na tzv. „výchovné“ a stanovil jej ve stejné výši, jako jsou rodinné přídavky. Dalším legislativním dokumentem č. 55/1956 Sb., o sociálním zabezpečení se výchovné rozdělilo dle výše pobíraného důchodu na 2 kategorie. Dále bylo rozděleno dle počtu vychovávaných dětí. Zákonem č. 101/1964 Sb., o sociálním zabezpečení byly změněny kategorie nikoliv dle výše pobíraného důchodu, ale dle druhu. Rozlišovalo se, zda osoba, která dítě vychovává, pobírá důchod invalidní, či jiný. Zůstalo však rozdělení dle počtu vychovávaných dětí. Dnešní zákon 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, výchovné nezmiňuje.

Nároky na starobní důchod po dobu zaměstnání

V zákoně 55/1956 Sb., § 11, se můžeme dočíst, že nároky na starobní důchody po dobu zaměstnání jsou stanoveny tak, že zaměstnancům, kteří vykonávají zaměstnání po splnění podmínek pro vznik nároku na starobní důchod, náleží starobní důchod, popřípadě jeho

třetina nebo jiná část podle toho, ve které pracovní kategorii jsou zaměstnání a jakého věku dosáhli.

„Podrobnou úpravu těchto nároků stanoví vláda, která též určí, jak se těmto zaměstnancům jejich nároky na starobní důchod zvyšují za každý další rok zaměstnání.“

Podle zákona 101/1964 Sb., o sociálním zabezpečení, § 15, umožňuje, aby pracující, kteří splní podmínky pro nárok na starobní důchod, pokračovali podle svých fyzických a duševních schopností v dalším zaměstnání. Vzhledem k zájmu společnosti i k posílení hmotného zájmu pracujících na dalším zaměstnání. Starobní důchod se po dobu dalšího zaměstnání a pracovní činnosti neposkytuje, pokud vláda nestanoví výjimky.

Ovšem je také stanoveno v § 16, že: *„Pracovníku, který je zaměstnán po vzniku nároku na plný starobní důchod a nepobírá invalidní důchod, zvyšuje se nárok na plný starobní důchod za každý další rok zaměstnání o 4 % průměrného měsíčního výdělku.“*

Zde můžeme vidět komparaci dvou zákonů, které měli zcela odlišné podmínky pro pracující důchodce. V zákoně 55/1956 Sb., o sociálním zabezpečení zmiňuje, že pracovníkovi, který již dosáhl nároku na starobní důchod, tento důchod náleží i v případě, že dále vykonává pracovní činnost. Dle věku a pracovního zařazení se pak určuje jeho výše. Na druhé straně zákon 101/1964 Sb., o sociálním zabezpečení zase říká, že se po tuto dobu starobní důchod pracovníkovi neposkytuje. Ovšem stanovuje, že za každý další rok zaměstnání se mu bude zvyšovat nárok na starobní důchod o 4% průměrného měsíčního výdělku.

Čekací doba

Zákon 221/1924 Sb., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci., invalidity a stáří, § 107, hovoří o čekací době jako o době, která činí dvěstěpadesát příspěvkových týdnů; získal-li však pojištěnec do konce kalendářního roku, v němž dokončil čtyřicátýpátý rok svého věku, stopadesát příspěvkových týdnů, pokládá se čekací doba za dokončenou. Pro nárok na starobní důchod činí čekací doba 750 příspěvkových týdnů.

Zákon 148/1925 Sb., o pojištění osob samostatně hospodařících pro případ invalidity a stáří, §52, stanovuje čekací dobu následovně:

K nabytí nároků na dávky uvedené v § 51 je potřeba:

- *„aby byly splněny podmínky stanovené pro nápad příslušné dávky“*
- *„uplynula lhůta čekací, to jest 36 měsíců, za něž bylo zapláceno pojistné (příspěvkové měsíce). „*

Zákonem 99/1948 Sb., § 149, je stanovena čekací doba takto:

„Nárok osob pojištěných podle odstavce 1 na dávky vzniká po uplynutí čekací doby uvedené ve směrnících podle odstavce 6, která nesmí být kratší čtyř a delší osmi týdnů.“

Zde můžeme sledovat vývoj čekací doby a to z dříve určených 750 příspěvkových týdnů, přes 36 měsíců až po 8 týdnů. V zákoně 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění není čekací doba definována.

Státní příspěvek

Zákon č. 221/1924 Sb. o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci., invalidity a stáří, § 123, říká, že základní částku a zvláštní přídavek u všech důchodů hradí Protektorát. Ministr hospodářství a práce a ministr financí určí bližší informace o placení.

V zákoně 148/1925 Sb., pojištění osob samostatně hospodařících pro případ invalidity a stáří, § 67, se můžeme dočíst o státním příspěvku takto:

„Stát poskytuje k zákonnému důchodu příspěvek, který činí ročně u důchodu invalidního a starobního 500.- Kč. Státní příspěvek vyplácí pojišťovna současně s důchodem v měsíčních stejných lhůtách. Ministr sociální péče v dohodě s ministrem financí upraví způsob vyúčtování státního příspěvku.“

Komparací dokumentů jsme zjistili, že danou jednotnou částku ze zákonů, které jsme měli k dispozici má stanovený pouze zákon č. 148/1925 Sb., pojištění osob samostatně hospodařících pro případ invalidity a stáří. Státní příspěvek v zákoně 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, zmíněn není.

Odbytné

Zákon 221/1924 Sb., § 121, definuje odbytné jako dávku pro pozůstalé.

„Zemře-li pojištěnec dříve, než uplynula čekací doba [§ 107], mají jeho pozůstalí nárok na odbytné, které se určí podle třídy, v níž byl pojištěnec zařazen v den úmrtí nebo naposledy před tímto dnem, a činí:

Ve	Kčs:
třídě:	
1.	600.-
2.	700.-
3.	800.-
4.	900.-

5.	1000.-
6.	1100.-
7.	1200.-
8.	1300.-
9.	1400.-
10.	1500.-
11.	1600.-
12.	1800.-
13.	2000.-
14.	2200.-
15.	2400.-
16.	2600.-

Nárok na odbytné zaniká, není-li uplatněn do dvou let po úmrtí pojištěnce (důchodce).“

Zákonem 148/1925 Sb., o pojištění osob samostatně hospodařících pro případ invalidity a stáří, § 65, je odbytné definováno následovně:

„Zemřel-li pojištěnec dříve nežli uplynula doba čekací (§ 52), mají jeho pozůstalí nárok na odbytné ve výši ročního důchodu, na nějž by pojištěnec měl nárok, kdyby byl dokonal čekací dobu.“

Je zde však podmínka, aby mohla být tato dávka vyplacena, že musí pozůstalí žít ve společné domácnosti s pojištěncem (důchodcem) alespoň půl roku před dnem jeho úmrtí. Tento nárok musí být uplatněn do roka po smrti pojištěnce.

Porovnání zákonů, ve kterých se objevila zmínka o odbytném, poukázalo, že i zde šlo o dávku postavenou na stejném principu. Liší se pouze částkou a dobou, po kterou mají na tuto dávku nárok pozůstalí po smrti pojištěnce. V prvním případě šlo o dva roky, v případě dalším o rok jeden. Zákon 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění opět tuto dávku nezmiňuje.

Pro lepší přehlednost v jednotlivých kategoriích byly vytvořeny následující dvě tabulky, které vyobrazují zmíněné změny dle jednotlivých ročníků zákonů a dle jednotlivých kategorií. První tabulka zobrazuje prvních pět kategorií, další tabulka ostatních pět.

Zákon č.	Důchodový	Podmínka	Pojistné	Výměra a vý-	Výše sta-
----------	-----------	----------	----------	--------------	-----------

	věk	výchovy dítěte		běr pojistného	robního důchodu
155/1995	Zohledňuje ženy (vychovavé děti), muže	Min. 10 let do dosažené zletilosti (popř. 5)	Procentuální u osobního vyměřovacího základu		Základní a procentní výměra
221/1924	Obecně 65 let		Průměrné, počítáno dle tříd	Nemocenská pojišťovna	
148/1925	Obecně 65 let		22,-(popř. 12,-) měsíčně	Pojišťovna osob samostatných (úředovny)	
43/1929	Obecně 60 let			Okresní úřad příslušný podle obce bydliště	500,- (žadatelé ve společné domácnosti 300,- na jednotlivce)
99/1948					
55/1956	Počátek zohlednění pohlaví			Státní úřad sociálního zabezpečení v Praze	Základní výměra dle III. pracovních kategorií + procenta dle odpracovaných let
101/1964	U žen - počet vychovaných dětí			Státní úřad sociálního zabezpečení	Rozlišuje plný a poměrný (opět dle pracovních kategorií+ procento)
582/1991				Česká správa sociálního zabezpečení	
284/1995		Započítává i ústavní péči, nemoc ženy			

Tabulka 6

Zákon č.	Příplatek na	Nárok po	Čekací doba	Státní příspě-	Odbytné
----------	--------------	----------	-------------	----------------	---------

	dítě	dobu za- městnání		vek	
155/1995	Nevyskytuje se			Nevyskytuje se	Nevyskytuje se
221/1924	1 200,- ročně		750 příspěv- kových týdnů	Hradí Protek- torát, určuje ministr hospo- dářství a práce	Rozděleno dle tříd
148/1925	1 desetina dů- chodu na každé dítě		36 měsíců	500,-, vyplácí pojišťovna	Výše jednoho ročního dů- chodu
43/1929					
99/1948	Dle rodinných přídavků 150.- Kčs za každý kalendářní měsíc		4-8 týdnů		
55/1956	Dle počtu dětí a výše důchodu (od 70 do 950 Kčs)	Náleží sta- robní dů- chod, výši stanovuje vláda, dle věku a prac.kategor ie			
101/1964	Dle počtu dětí a druhu důcho- du (90-1280 Kčs)	V případě práce se starobní důchod ne- poskytuje (ale zvyšuje se nárok za každý rok o 4%)			
582/1991					
284/1995					

Tabulka 7

Z výše uvedených tabulek můžeme vidět, že nynější legislativní úprava se v průběhu let měnila a zřejmě bude i nadále, jelikož každá doba si žádá své změny. Některé stavy byly

zachovány, některé pozměněny, jiné zase zcela zrušeny. Zákon o důchodovém pojištění tak, jak jej známe dnes, se neustále novými vyhláškami mění a zřejmě se bude měnit i nadále. Stanovené kategorie byly vybrány jako nejzákladnější, které definují základní podstaty starobních důchodů. Z tabulky lze vyčíst, že zákon 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění obsahoval pouze kategorie, které se zabývaly definováním důchodového věku, podmínkou výchovy dítěte, stanovení výše starobního důchodu a pojistné. Zbylé kategorie byly zrušeny, nebo jsou definovány dnes již v jiné formě nebo jiném kontextu legislativní úpravy. Sobě nejvíce podobnými kategoriemi se pak zabývali zákony č. 221/1924 Sb., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří a zákon č. 148/1925 Sb., o pojištění osob samostatně hospodařících pro případ invalidity a stáří. Zajímavou změnu lze pak zaznamenat v zákoně 55/1956 Sb., o sociálním pojištění. Tento zákon jako první přinesl počátky zohledňování pohlaví na výši důchodového věku. Zde se tento koncept objevil poprvé a přenesl se až do dnešní legislativní úpravy. I když se ne vždy vyskytovali dané kategorie, tak i přes to můžeme zřetelně vidět změny, které se v průběhu let udály a které postupně formovali současný systém starobních podpor. Zákon č. 221/1924 Sb., o pojištění pro případ nemoci, invalidity a stáří, přinesl jedno z prvních právních ukotvení podpor ve stáří. I když je to již dávno, a formulace základních principů v tomto zákoně byla trochu jiná než dnes, přenesla se spousta věcí a ukotvení forem starobních podpor do dnešních právních úprav v této oblasti. Komparací pak prošly zákony seřazeny dle let vydání následovně: č. 148/1925 Sb., o pojištění osob samostatně hospodařících pro případ invalidity a stáří, zákon č. 43/1929 Sb., o státních starobních podporách, zákon č. 99/1948 Sb., o národním pojištění, zákon č. 55/1956 Sb., o sociálním zabezpečení, zákon č. 101/1964 o sociálním zabezpečení, který rušil zákon č. 55/1956 Sb., zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního pojištění, vyhláška 284/1995 Sb., kterou se provádí zákon o důchodovém pojištění. Za počátek důchodové reformy v ČR můžeme považovat přijetí zákona č. 155/1995 Sb., ve znění účinném od 1. 1. 1996, který nahradil zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů. Celá analýza se o tento zákon opírala a s tímto zákonem jsme porovnávali systém, který je nastavený dnes. Přijetím zákona č. 155/1995 Sb., v platném znění, zákonodárce sledoval dosažení moderního a dynamického systému, včetně restrukturalizace stávajícího systému a pravidelné valorizace důchodů v závislosti na cenovém vývoji. Neustále vychází nové vyhlášky, které novelizují daný stav systému, proto může být složitější tyto veškeré změny zachytit. Pro tyto případy vydává ČSSZ každý rok nové příručky. Nazývají se příručky pro budoucího důchodce, které in-

formují o současném stavu, a mohou tak běžnému člověku, kterého se toto téma aktuálně týká, podat lepší přehled.

Doporučení

Starobní důchody prošly dlouhou evolucí do formy tak, jak jej známe dnes, tedy k dávce, která zabezpečuje ve stáří většinu občanů ČR. Můžeme jej považovat za jednu z nejdůležitějších součástí sociálního zabezpečení. Tato práce se pokusila vytvořit ucelený náhled na důchodový systém v České republice. Vystihnou podstatu sociálního státu a poukázat na některé nejasnosti, se kterými se lze potýkat. Byl zde zachycen historický vývoj důchodového pojištění, konkrétně dávek starobního důchodu z pohledu legislativních úprav. Byly zde uvedeny základní znaky důchodového pojištění a analyzovány parametry, které určují, nebo určovaly tuto dávku důchodového pojištění. Z mého pohledu je problém ten, že mnoho lidí necítí potřebu myslet na budoucnost a stáří, neboť dávají přednost současným potřebám nad těmi budoucími a spoléhají na zabezpečení od státu. Nelze se však do budoucna spoléhat pouze na státní pomoc, ale lidé by měly umět brát svou budoucnost do vlastních rukou. Vedení státu by se mělo soustředit vedle změn důchodového systému také na to, aby tyto změny byly důkladně osvětleny především občanům, kterých se změny týkají, nebo týkat budou. Dále pak aby byl tento systém co nejvíce srozumitelný, dával jistotu lidem, že za své vynaložené prostředky jednou získají to, na co přispívají a nebyla narušena jejich motivace k účasti na důchodovém pojištění.

ZÁVĚR

Tématem diplomové práce je sociální systém v České republice se zaměřením jednu z dávek důchodového pojištění a to starobní důchod. Teoretická část objasnila poznatky z literatury a zákonů přes historický vývoj důchodového pojištění až do doby, jak jej známe dnes.

Cílem praktické části diplomové práce bylo analyzovat právní dokumenty v rámci české republiky, souvisejících se změnami v oblasti starobních důchodů. Byla provedena tato analýza dle jednotlivých zákonů a oblastí, které se týkají starobních důchodů. Byly stanoveny konkrétní kategorie, ve kterých se změny sledovaly, aby analýza měla řád a formu. Ne v každém zákoně byla zmínka vždy o všech oblastech, které jsme si předem stanovili, jelikož každý legislativní dokument přinášel svou verzi této dávky a některé se týkali starobních důchodů pouze okrajově, bylo však nutné je zmínit, aby analýza mohla přinést ucelený přehled. Změny, které přinesly legislativní dokumenty z let 1924 až 1925, můžeme shlédnout v tabulce. Cíl práce byl tedy naplněn, a přináší pohled na to, jak se formovaly starobní důchody v rozmezí těchto let již od historických počátků. Také přináší důkaz, že nejen starobní důchody, ale celý systém se neustále mění a přepracovává, jelikož se musí neustále přizpůsobovat aktuálním potřebám občanů a být aktuálním obrazem doby.

Přínosem pro studovaný obor může být z důvodu, že sociální pedagog by měl mít znalosti a přehled v oblasti sociální politiky státu a orientovat se v systému sociálního zabezpečení. Pro běžného občana podává přehled, jak a proč je systém nastavený tak, jak je dnes. Co ho utvářelo, ovlivňovalo, z čeho se bralo poučení, co dříve bývalo a dnes není a co se naopak zachovalo. Tyto vědomosti přináší lepší pochopení systému a také určitou představu, jak bude vývoj pokračovat. Téma starobních důchodů je v dnešním světě často zmiňované a diskutované, ať již mezi běžnou veřejností, tak i odborníky, lze se s ním tedy setkávat v běžném životě a především se týká, nebo se bude týkat, každého z nás. Přínos této práce je v uceleném pohledu na starobní důchod jako dávku důchodového pojištění.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ARNOLDOVÁ, Anna, 2007. *Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení*. Praha: Karolinum, 612 s. ISBN 978-80-246-1393-2.
- [2] BRDEK, Miroslav, Hana JÍROVÁ a Vojtěch KREBS, 2002. *Trendy v evropské sociální politice*. Praha: ASPI Publishing, 251 s. ISBN 8086395251.
- [3] BREJCHA, Aleš. ŠANTRŮČEK, Václav, 1998. *Právo důchodového pojištění*. Praha: Nakladatelství Linde Praha a. s. ISBN 80-7201-124-3
- [4] ČESKO. Zákon č. 221 ze dne 9. října 1924 o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří. In: *Beck - online*. Částka 112, ISSN 1211-1244. Dostupný také z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgi2f6mrsgewtcna>
- [5] ČESKO. Zákon č. 148 ze dne 10. června 1925 o pojištění osob samostatně hospodařících pro případ invalidity a stáří. In: *Beck - online*. Částka 57, ISSN 1211-1244. Dostupný také z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgi2v6mjuhawta>
- [6] ČESKO. Zákon č. 43 ze dne 21. března 1929 o státních starobních podporách. In: *Beck - online*. Částka 16, ISSN 1211-1244. Dostupný také z: <http://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgi4v6nbtufuya>
- [7] ČESKO. Zákon č. 99 ze dne 15. dubna 1948 o národním pojištění. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Částka 41, ISSN 1211-1244. Dostupný také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-99>
- [8] ČESKO. Zákon č. 55 ze dne 30. listopadu 1956 o sociálním zabezpečení. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Částka 30, ISSN 1211-1244. Dostupný také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1956-55>
- [9] ČESKO. Zákon č. 41 ze dne 3. července 1958 o některých změnách v sociálním zabezpečení. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Částka 16, ISSN 1211-1244. Dostupný také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1958-41>
- [10] ČESKO. Zákon č. 101 ze dne 4. června 1964 o sociálním zabezpečení. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Částka 44, ISSN 1211-1244. Dostupný také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1964-101>

- [11] ČESKO. Zákon č. 100 ze dne 16. června 1988 o sociálním zabezpečení. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Částka 21, ISSN 1211-1244. Dostupný také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1988-100>
- [12] ČESKO. Zákon č. 582 ze dne 17. prosince 1991 o organizaci a provádění sociálního zabezpečení. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Částka 111, s. 2890. ISSN 1211-1244. Dostupný také z: <https://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&nr=582~2F1991&rpp=10#seznam>
- [13] ČESKO. Zákon č. 589 ze dne 20. listopadu 1992 o pojistném na sociální zabezpečení. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Částka 118, s. 3521. ISSN 1211-1244. Dostupný také z: <https://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&nr=589~2F1992&rpp=10#seznam>
- [14] ČESKO. Zákon č. 155 ze dne 30. června 1995 o důchodovém pojištění. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Částka 41, s. 1986. ISSN 1211-1244. Dostupný také z: <https://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&nr=155~2F1995&rpp=15#seznam>
- [15] ČESKO. Vyhláška č. 284 ze dne 17. listopadu 1995, kterou se provádí zákon o důchodovém pojištění. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Částka 73, s. 3810. ISSN 1211-1244. Dostupný také z: <https://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&nr=284~2F1995&rpp=10#seznam>
- [16] DURDISOVÁ, Jaroslava, 2005. *Sociální politika v ekonomické praxi: vybrané problémy*. Praha: Oeconomica, 246 s. ISBN 8024508508.
- [17] GREGOROVÁ, Zdeňka a Milan GALVAS, 2000. *Sociální zabezpečení*. 2., aktualiz. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 280 s. ISBN 80-210-3686-9.
- [18] GREGOROVÁ, Zdeňka, 1998. *Důchodové systémy*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-2003-2
- [19] HENDL, Jan, 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál. Práce, mzdy, pojištění. ISBN 80-736-7040-2.

- [20] KREBS, Vojtěch, 2007. *Sociální politika*. 4. přepr. Vydání Praha: Aspi. 502 s. ISBN 80-86395-33-3.
- [21] MIOVSKÝ, Michal, 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu: základní metody a aplikace*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.
- [22] PETRÁŠEK, Josef, 2007. *Sociální politika*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského. 120 s. ISBN 978-80-86723-41-9.
- [23] PŘIB, Jan, 2008. *Průvodce sociálními dávkami*. Praha: BMSS-Start. 135 s. ISSN 1214-0813.
- [24] PŘIB, Jan. VOŘÍŠEK, Vladimír, 2010. *Důchodové předpisy s komentářem*. 6. aktualizované vydání. Olomouc: Nakladatelství ANAG. ISBN 978-80-7263-585-6
- [25] RYTÍŘOVÁ, Lucie, 2013. *Důchodový systém v České republice*. Olomouc: ANAG. Práce, mzdy, pojištění. ISBN 978-80-7263-821-5.
- [26] ŠVEC, Štefan, 2009. *Metodologie věd o výchově: kvantitativně-scientické a kvalitativně-humanitní přístupy v edukačním výzkumu*. Brno: Paido. Práce, mzdy, pojištění. ISBN 978-80-7315-192-8.
- [27] TOMEŠ, Igor, 2002. *Sociální správa*. Praha: Portál. Práce, mzdy, pojištění. ISBN 80-717-8560-1.
- [28] TRÖSTER, Petr a kol, 2013. *Právo sociálního zabezpečení*. 6. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck. ISBN 978-80-7400-473-5
- [29] VOŘÍŠEK, Vladimír, 2004. *Starobní důchod*. Praha: Linde, 311 s. ISBN 80-7201-481-1.
- [30] VOŘÍŠEK, Vladimír. PŘIB, Jan a kol, 1998. *Důchodové pojištění v České republice 1998*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Nakladatelství ANAG. ISBN 80-85646-74-9.

Internetové zdroje

- *Důchodová komise*. [online]. 2014 [cit. 2016-12-12] Dostupné z WWW: < <http://www.duchodova-komise.cz/>>.
- *Česká správa sociálního zabezpečení: Historický vývoj sociálního zabezpečení* [online]. 2004 [cit. 2016-04-02]

Dostupné z WWW: < http://www.cssz.cz/stranky/konference-80let/brozura_c.pdf>.

- *Ministerstvo práce a sociálních věcí: Důchodové pojištění* [online]. 2014 [cit. 2016-06-10].
Dostupné z WWW: < <http://www.mpsv.cz/cs/11>>.
- *Ministerstvo práce a sociálních věcí: Tisková zpráva* [online]. 2016 [cit. 2017-01-10].
Dostupné z WWW: < http://www.mpsv.cz/files/clanky/28924/TZ_-_Novinky_MPSV_v_roce_2017.pdf>.

Periodika

- ČSSZ, 2016. Národní pojištění – Odborný měsíčník České správy sociálního zabezpečení. Tiskárna Ministerstva vnitra, Praha 4. ISSN 0323-2395X
- VOPÁTEK, Jiří. Národní pojištění, odborný měsíčník ČSSZ, číslo 4, ročník 45, Praha 2014, str. 7-8. ISSN 0323-2395.
- VOŘÍŠEK, Vladimír. Takzvaný předčasný starobní důchod. Národní pojištění, odborný měsíčník ČSSZ, číslo 2, ročník 43, Praha 2012, 7 s. ISSN 0323-2395.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Atd.	A tak dále
Apod.	A podobně
Aj.	A jiné
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
Sb.	Sbírky
s.	Strana
ČSSZ	Česká správa sociálního zabezpečení
ELDP	Evidenční list důchodového pojištění
č.	Číslo

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1	34
Tabulka 2	35
Tabulka 3	39
Tabulka 4	58
Tabulka 5	59
Tabulka 6	63
Tabulka 7	64

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1	75
-----------------	----

PŘÍLOHA P I: TŘÍDY VÝDĚLKŮ

Ze zákona 221/1924 Sb., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci., invalidity a stáří, § 12.

Pojištěnci se zařadí pro nemocenské, invalidní a starobní pojištění podle svého výdělku takto do tříd:

		Výdělek Kčs								Za střední denní
denně		týdně		měsíčně		ročně		výdělek platí		
Třída	nad	do	nad	do	nad	do	nad	do		
1.	-.-	10.-	-.-	60.-	-.-	250.-	-.-	3.000.-	6.-	
2.	10.-	20.-	60.-	120.-	250.-	500.-	9.000.-	12.000.-	35.-	
5.	40.-	50.-	240.-	300.-	1000.-	125.-	3.000.-	6.000.-	15.-	
3.	20.-	30.-	120.-	180.-	500.-	750.-	6.000.-	9.000.-	25.-	
4.	30.-	40.-	180.-	240.-	750.-	1000.-	12.000.-	15.000.-	45.-	
6.	50.-	60.-	300.-	360.-	1250.-	1500.-	15.000.-	18.000.-	55.-	
7.	60.-	70.-	360.-	420.-	1500.-	1750.-	18.000.-	21.000.-	65.-	
8.	70.-	80.-	420.-	480.-	1750.-	2000.-	21.000.-	24.000.-	75.-	
9.	80.-	90.-	480.-	540.-	2000.-	2250.-	24.000.-	27.000.-	85.-	
10.	90.-	100.-	540.-	600.-	2250.-	2500.-	27.000.-	30.000.-	95.-	
11.		120.-	600.-	720.-	2500.-	3000.-	30.000.-	36.000.-	110.-	
12.		140.-	720.-	840.-	3000.-	3500.-	36.000.-	42.000.-	130.-	
13.		160.-	840.-	960.-	3500.-	4000.-	42.000.-	48.000.-	150.-	
14.		180.-	960.-	1080.-	4000.-	4500.-	48.000.-	54.000.-	170.-	
15.		200.-	1080.-	1200.-	4500.-	5000.-	54.000.-	60.000.-	190.-	
16.			1200.-		5000.-		60.000.-		210.-	

Příloha 1